

VESTNIK

delavcev
na
področju
socialnega
dela

PO 2545/90

1
1981

178228

VESTNIK DELAVCEV NA PODROČJU

SOCIALNEGA DELA

BESEDA UREDNIŠTVA

Po daljšem premoru je pred vami, dragi bralci, nova številka Vestnika. V letu 1980 je izšla ena sama dvojna številka, prav tako leta 1979, leto prej pa smo kar preskočili. Tako stanje je posledica neurejenega položaja našega Vestnika, ki se še vedno ni uspel preleviti v pravo, javno, strokovno glasilo, ampak je še vedno na pol interno glasilo z nejasno opredeljenimi pristojnostmi in dolžnostmi sodelavcev ter zato v veliki meri odvisen od njihove dobre volje, časa in moči.

Vendar pa se v zadnjem času kažejo znamenja, da bo v prihodnje bolje. Številka, ki je pred vami, nikakor ne misli biti edina letos. Naslednja že čaka na razmnoževanje, gradivo za tretjo je v glavnem zbrano in če nas ne bo leto prehitelo, bo ob koncu leta izšla še četrta številka.

Upamo, da je v tej številki dovolj koristnega strokovnega branja. Objavljamo povzetek raziskav o odnosu med družbeno razslojenostjo in aktivnostjo otrok v prostočasni organizaciji. Raziskavo, ki jo sestavlja več delnih analiz, so izvedli študentje Višje šole za socialne delavce pod mentorstvom svojih učiteljev in ob njihovem sodelovanju. Njena osnovna ugotovitev je, da je dejavnost otrok v prostem času, tudi njihova dejavnost v organiziranih oblikah preživljanja prostega časa, odvisna od tega, kateremu s sloju pripada otrok. To pomeni, da bi morali praktično družbeno vzgojno delovanje na tem področju usmeriti tako, da bi te vplive izravnali in odprli več možnosti otrokom, ki jih imajo sicer v družini manj. Nadaljujemo tudi z objavljanjem prispevkov, pripravljenih za seminar o delu socialnih delavcev v strokovni službi SPIZ SRS 1979 leta. Ob tem se seveda ne moremo pohvaliti, da smo aktualni, sodimo pa, da obravnavajo ti prispevki vprašanja, ki še niso zastarela in bi bilo prav škoda, da se z njimi ne bi seznanil širši krog socialnih delavcev. To prav gotovo velja za vprašanje o vlogi prihosomatskih dejavnikov pri invalidnih osebah. Člankom slede ostale stalne rubrike, ki imajo predvsem informativen pomen. V prihodnjih številkah jih bomo skušali še izpopolniti.

Opazili boste, da je ta številka oblikovno nekoliko drugačna kot prejšnje. Tovarišica Ančka Kariževa, ki je dolga leta tipkala Vestnik in ob tem oblikovala svojski stil, ličen in prilagojen tehničnim in materialnim možnostim, je prepustila to delo novim močem. Za njen trud se ji toplo zahvaljujemo. Malo bomo morali potrpeti, da se nove roke uglasijo z naravo dela in našimi pričakovanji.

Naj ob koncu ponovimo prošnjo in poziv: sodelujete z nami pri oblikovanju Vestnika, da bo postal resnično glasilo vseh delavcev na področju socialnega dela.

Blaž Krasec in Bernard Stritih

Družbena razslojenost in sodelovanje
otrok in staršev v organizaciji prostega
časa

Vilko Kavčič

Nekateri psihosomatski vidiki pri vzpostavljanju invalidnosti

CC.N.S. PRILAGI

NOVA BRITJA V ENJENJAVI VSEB

RAZPISAN VARNOSTNI NAJOS V LESTU 1981

87

V S E B I N A

	Stran
Blaž Mesec	
Beseda uredništva	2
 Blaž Mesec in Bernard Stritih	
Družbena razslojenost in sodelovanje otrok in staršev v organizaciji prostega časa	4
 Vinko Kmetič	
Nekateri psihosomatski vidiki pri razume- vanju invalidnosti	36
 OCENE, PRIKAZI	65
 NOVE KNJIGE V KNJIŽNICI VŠSD	81
 SEZNAM DIPLOMSKIH NALOG V LETU 1981	87

DRUŽBENA RAZSLOJENOST IN SODELOVANJE OTROK

IN STARŠEV V ORGANIZACIJI PROSTEGA ČASA

Članek je povzetek in sinteza raziskav v okviru projekta "ŠTEPANJSKO NASELJE II", ki ga je izvedel Inštitut za Sociologijo (nosilec Bernard Stritih), 1979. leta

Blaž MESEC in Bernard STRITIH

Izteka se že drugo leto, odkar smo v okviru akcijsko raziskovalnega projekta Prostovoljno nepoklicno socialno delo začeli akcijo prostovoljnega dela s taborniki v Štepanjskem naselju. V sodelovanju z osnovno šolo Karla Destovnika Kajuha, predvsem z njeno svetovalno službo, s člani taborniškega odreda Črni Mrav in z drugimi krajevnimi dejavniki, so sodelavci projekta prevzeli mentorske vloge v novo ustanovljeni taborniški četi Hudourniki, ki deluje na osnovni šoli in ki je ob ustanovitvi štela blizu 200 članov. Razen strokovnih sodelavcev projekta so kot prostovoljni sodelavci sodelovali s taborniki predvsem študentje Višje šole za socialne delavce. Nekateri med njimi so pod mentorstvom strokovnih sodelavcev projekta raziskovali tudi družbene razmere, v katerih je potekala ta akcija, da bi prišli do spoznanj, na osnovi katerih bi lahko usmerjali akcijo k družbeno vrednim ciljem. V tem prispevku predstavljamo povzetek teh raziskav. Pri projektu so z diplomskimi nalogami sodelovali naslednji študentje Višje šole za socialne delavce: Janez Drobnič, Marija Jerman, Saša Knez, Darja Kuzmanič, Alenka Matjašič, Lučka Svete.

Njihov tematski okvir so vprašanja socializacije v urbani krajevni skupnosti v luči družbene slojevitosti. Cilj analiz je bil ugotoviti, kako se družbena razslojenost naselja odraža na nekaterih vidikih družinske socializacije, predvsem pa, kako se odraža v vključevanju in aktivnosti otrok v organizaciji prostega časa in v stališčih in ravnanju staršev v odnosu do te dejavnosti.

V prvi vrsti nas je zanimalo, ali sta vključitev v organizacijo prostega časa in stopnja aktivnosti v njej odvisni od ~~otrokovega~~ porekla, t.j. od družbenoekonomskega položaja družine in statusa njegovih staršev, od otrokovega učnega uspeha in drugih značilnosti njegovega vedenja v šoli. V drugi analizi so predmet raziskovanja vzgojni vzorci v družini. Tudi tu je osnovni problem, ali se ti vzorci razlikujejo v odvisnosti od socialno-ekonomskega položaja družine. Tretjč, skušali smo pokazati, da so tudi stališča staršev do organizacije prostega časa, njihova pričakovanja in pripravljenost za sodelovanje odvisni od pripadnosti določenemu družbenemu sloju.

Raziskava, ki o njej poročamo, ni imela predvsem teoretičnih ciljev. V posplošeni obliki so odnosi med zgoraj omenjenimi značilnostmi bolj ali manj proučeni in znani. Imela je bolj značaj raziskovanja konkretne situacije, v kateri je potekala (in še poteka) praktična družbena akcija, katere cilj je preusmeriti procese, ki bi se v skladu s sociološkimi zakonitostmi spontano razvijali v družbeno nezaželeno smer. Pri tem prizadevanju so nam spoznanja teh analiz v veliko oporo.

V celotni populaciji Štepanjskega naselja je okoli 1/3 predšolskih in šoloobveznih otrok, to razmerje pa se bo verjetno še povečalo, saj relativno velik del prebivalstva predstavljajo mladi pari ali družine, ki se jim otroci še rojevajo. Tako se pred varstvene in izobraževalne institucije postavljajo izredno velike zahteve; te institucije pa so planirane s premajhnimi kapacitetami in zaostajajo za potrebami naselja. Temu se pridružuje še velik delež otrok, ki so moteni ali ogroženi. Velika raznosterost narodnostnih, kulturnih, verskih in drugih vzorcev, ki se mešajo v naselju, je za otroke dodatna težava pri uspešni socializaciji in asimilaciji v urbano okolje. Pri premagovanju teh ovir potrebujejo tako otroci sami in njihovi starši kot tudi vzgojnoizobraževalne institucije, ki po svojem osnutku niso bile pripravljene na tako kompleksno socialno situacijo, dodatno pomoč. To pomoč naj bi nudili sodelavci projekta prostovoljnega socialno terapevtskega dela, ki ima akcijski in raziskovalni značaj in katerega del je tudi ustanovitev taborniške enote na OŠ Karla Destovnika Kajuha in mentorsko delo s taborniki.

Poseg v prosti čas: ustanovitev taborniške organizacije

Prosti čas je s tega vidika strateško izredno pomemben, saj predstavlja tisto področje, kjer se lahko najbolj naravno srečajo prizadevanja družine, šole in krajevne skupnosti. Po eni

strani je torej namen tega projekta prispevati k čim uspešnejši socializaciji otrok v specifičnih družbenih razmerah v naselju, po drugi strani pa ob teh prizadevanjih združiti prebivalce različnih družbenih slojev in predstavnike različnih interesov, okrepiti socialne interakcije in tako prispevati k razvijanju združenih procesov v naselju ter tako preprečevati razvoj razdruževalnih procesov, ki bi v skrajni konsekvenci lahko vodili do "getoizacije" naselja.

Prvi poskus v tej smeri je bila ustanovitev taboŕniške organizacije na osnovni šoli. Ta oblika strukturiranja prostega časa je za naš namen primerna iz več razlogov. Program organizacije je izrazito "polivalenten", zadovolji lahko najrazličnejše interese na različnih stopnjah. Vkljuèitev v organizacijo in uspešno delovanje v njej nista tako neposredno odvisna od otrokovega položaja v šoli, kot je to pri vkljuèitvi v različne interesne kroške. Vzdušje v taboŕniški organizaciji je manj storilnostno naravnano in ogrožujoèe, vzgojno delo temelji v precejšnji meri na igri, bivanju v naravi, nasploh na tistem, kar je kolikor mogoèe malo podobno dogodkom v šoli. Organizacijo vodijo otroci in mladinci sami, ob mentorstvu starejših, ki pa se ne vmešavajo neposredno v življenje osnovnih delovnih enot - vodov. Zaradi vseh teh znaèilnosti bi morala biti organizacija bolj dostopna neuspešnim, motenim, moteèim in sploh "drugaènim" otrokom, in prav to bi želeli doseèi, saj se ti otroci teže vkljuèujejo

v različne prostočasne dejavnosti. Druga značilnost taborniške organizacije je skupinsko delo, ki se v organizaciji odvija na vseh ravneh. To pa pomeni možnost socializacije za družbeno življenje, solidarnost in sodelovanje. Obenem omogoča skupinsko delo tvorjenje povezanosti v skupinah, ki nastaja ne glede na narodnostno, socialno ali kako drugo pripadnost staršev, kar prispeva k izravnavanju razlik, izvirajočih iz otrokovega porekla, in k odpravljanju socialnih stereotipov. Upamo, da bomo z organiziranjem taborništva in podobnih dejavnosti otrokom omogočili doseganje statusa na druge načine, mimo spontano nastalih statusnih hierarhij, ki so osnovane predvsem na narodnostnem in stanovanjskem statusu in ki skrivajo v sebi možnost socialno neugodnih grupiranj. Z vsem tem želimo prispevati k socializaciji otrok za sodelovanje v organiziranih oblikah družbenega delovanja pa tudi k preprečevanju deviantnih pojavov med mladino.

Ustanavljanje taborniške organizacije je potekalo po povsem podobnem postopku kot to velja za vse tovrstne organizacije v Sloveniji. Vseeno lahko rečemo, da so bile prisotne tudi razlike, ki bi jih na kratko lahko opredelili z oznakami: bolj intenzivno delovanje pobudnikov, bolj zapletena organizacija akcije na več ravneh, kvalitetnejše usposabljanje prostovoljnih sodelavcev in vključevanje raziskovanja kot enakovrednega dela celotnih prizadevanj. Naše cilje oziroma pričakovanja bi lahko opisali v naslednjih točkah:

- Vzpostaviti organizacijo za preživljanje prostega časa v bistveno krajšem času, kot je to običajno.
- V vseh fazah organizacijskega dela in usposabljanja sodelavcev ter pri vodenju posameznih akcij smo skušali zavestno delovati tako, da ne bi pri tem diskriminirali otrok oziroma sodelavcev in katero od skupin prebivalcev naselja. Želeli smo pritegniti čimveč otrok, ki niso bili vključeni v druge oblike organiziranega prostega časa in ki imajo tudi v družinah slabše možnosti. To smo poudarjali ob vsaki priliki in temu cilju smo podredili tudi načine vodenja.
- Sproti smo zbirali podatke, ki naj bi nam v okviru raziskovalnega projekta pokazali procese, ki so potekali v globljih plasteh strukture. Raziskovalni program ni služil le učinkovitejši akciji, ampak nam je omogočal, da smo kot raziskovalci vstopili v polje, kjer se odvijajo procesi strukturiranja. Na ta način smo vzpostavili institucijo, kjer so raziskovalci lahko tako rekoč "od znotraj" opazovali določene razvojne procese.

Namen raziskovalnega dela projekta je bil sproti osvetljevati družbene razmere v naselju in v projektu kot organizirani akciji ter učinke prostovoljnega dela z otroki v taborniški organizaciji. V nadaljevanju bomo predstavili rezultate tistega dela projekta, ki prikazuje vpliv družbene stratifikacije na sodelovanje otrok in staršev v taborniški organizaciji.

Osnovni družbeni sloji v naselju

Etažni lastniki so občani, ki imajo v povprečju najvišjo kvalifikacijsko strukturo. Del etažnih lastnikov (manjšina) se je odločil za nakup stanovanja zaradi prednosti, ki jih ima stanovanje v bloku v primerjavi z individualno hišo (vzdrževanje, enostavnejši pogoji nakupa). Ti občani sestavljajo vrhnji sloj glede na socialnoekonomske kazalce. Razpolagajo z največjimi stanovanji in imajo tudi največje možnosti za preživljanje prostega časa zunaj naselja. Pri teh občanih bodo verjetno motivi za ohranitev vrednosti stavbe, ki je seveda povezana tudi s kvaliteto okolja mogoči. Pripravljenost za organizirano sodelovanje bo verjetno večja v zvezi s problemi varovanja stanovanjske lastnine in okolja.

Večji del etažnih lastnikov so verjetno razmeroma mlade družine; to so ljudje, ki jim je nakup stanovanja predstavljal edino mogočo pot iz zasilnega stanovanja pri starših ali v neprimernih stanovanjih. Etažni lastniki iz te skupine so večinoma prisiljeni, da se zadolžijo in da za nekaj let sprejmejo izredno velike obveznosti odplačevanja. Tak življenjski položaj zahteva, da ostanejo delovno zelo aktivni. Po drugi strani pa lahko tudi pri tej kategoriji prebivalcev pričakujemo težnje po tem, da se vrednost stanovanj ohrani. Možnosti za preživljanje prostega časa zunaj naselja so pri tej skupini prebivalcev nekoliko manjše.

Ostali prebivalci verjetno večkrat gledajo na etažne lastnike z zavistjo, ker imajo večja stanovanja ipd. Etažni lastniki so v večji meri kot lastniki hiš prisiljeni, da uveljavljajo svoje interese preko samoupravnih struktur. Vendar se lahko zgodi, da so uveljavljali razne ostanke tradicionalnih norm, ki v prvi vrsti ščitijo lastnino (zapiranje pred drugimi prebivalci, pričakovanja, da bodo njihove potrebe prednostno obravnavane v samoupravnih organih ipd.).

Najemniki stanovanj so verjetno manj vezani na stanovanja; lastniški občutek ("to je moje") se pri njih pojavlja v manjši meri. Ta skupina je verjetno tudi najbolj raznolika po socialnoekonomskih kazalcih in po narodnostni strukturi. Pri tej kategoriji prebivalcev naselja je verjetno v najmanjši meri prisotna zavest o tem, da pripadajo posebni kategoriji, to pa pomeni, da lahko pričakujemo manj konfliktov z drugimi skupinami prebivalcev. Stanovanje je za njih vrednota; mnogi najemniki nimajo posebno veliko možnosti za preživljanje prostega časa zunaj naselja. Pri ureničenju svojih interesov so nujno vezani na oblike samoupravnega povezovanja. Kot partnerji v krajevni samoupravi, morda niso tako vztrajni in prodorni kot lastniki, so pa verjetno prav tako ali še bolj konstruktivni. Za naselje ne bi bilo koristno, če bi se pri najemnikih razvila prevelika težnja po menjavanju stanovanj in zapuščenju naselja.

Stanovalci solidarnostnih stanovanj prav tako niso homogena kategorija. Med njimi so mlade družine z dobro kvalifikacijsko strukturo, ki jim solidarnostno stanovanje pomeni le prehodno obliko rešitve stanovanjskega vprašanja. Drugo skupino stanovalcev solidarnostnih stanovanj sestavljajo delavci z nizko kvalifikacijsko strukturo in družine, v katerih je le eden od zakoncev v delovnem razmerju. Večina teh stanovalcev se je preselila iz zelo slabih stanovanjskih razmer, ki pa so kljub nevzdržnim razmeram, ali prav zaradi njih, narekovale več socialnih interakcij med sostanovalci. Prejšnja stanovanja so bila skrajno pomanjkljiva, a tudi zelo cenena. Pridobitev pravice do solidarnostnega stanovanja marsikomu ni prinesla tega, kar je prej pričakoval (udobje, sprostitev). Hkrati pa so tudi ti stanovalci postavljeni pred sorazmerno visoke izdatke, ki niso glede na nizke osebne dohodke nič manj hudi kot odplačila dolgov etažnih lastnikov. Neugodna okoliščina za stanovalce solidarnostnih stanovanj je tudi predsodek o miloščini in podarjeni stanovanjski pravici.

Tretja podskupina stanovalcev solidarnostnih stanovanj so ljudje, ki so na dnu družbene lestvice zaradi zmanjšanih sposobnosti za delo. Ti stanovalci še prav posebej občutijo nova bremena in so še manj sposobni doživeti vrednoto stanovanja.

prebivalcev nekoliko manjše.

Pripadnost družbenemu sloju in sodelovanje otrok v taborniški organizaciji

Od skupno 874 učencev osnovne šole v Štepanjskem naselju, se jih je po propagandni akciji vpisalo v taborniško organizacijo 24 % ali 209, na razredni stopnji nekaj več kot na predmetni. Po izvršenem vpisu nas je zanimalo, ali je kakšna zveza med stratifikacijskimi variablami in odločitvijo otroka, da se včlani v to obliko prostovoljne dejavnosti. Analizo smo razvili v dveh smereh: (1) po eni strani smo na osnovi predhodne analize demografskih struktur prebivalstva naselja in spredaj opisane analize konfliktnih polj domnevali, da je osnovna stratifikacijska variabla "stanovanjski status", po katerem se celotno prebivalstvo deli na kategorije "lastniki stanovanja", "najemniki" in "solidarnostniki", tj. stanovalci solidarnostnih stanovanj. Za to klasifikacijo se po naši domnevi skrivajo trije osnovni sloji prebivalstva, ki niso zgolj statistični agregati, dobljeni na osnovi enodimenzionalne klasifikacije, ampak imajo značilnosti realnih družbenih struktur s potencialno konfliktnimi posebnimi interesi in načini vključevanja v življenje naselja. So torej posebni tipi, ki bi jih po domnevi dobili, če bi sestavili kompleksno tipologijo. Najprej nas je zanimalo, ali je korelacija med vključitvijo in sodelovanjem otrok v taborniški organizaciji in stanovanjskim statusom njihovih družin. (2) Ker pa je omenjena tipologija vsaj delno "intuitivna", je v analizi nismo uporabili kot substitut za druge stratifikacijske variable, ampak smo ugotavljali tudi korelacije med vključitvijo oz. sodelovanjem v organizaciji in drugimi posameznimi variablami.

Tabela 1.

Odstotek učencev, ki so se včlanili v TO in odstotek aktivnih članov glede na variable SEP, učnega uspeha in vedenja

V A R I A B L E:	Odstotek včlanjenih v začetku akcije od vseh v kategoriji	Odstotek aktivnih med člani iz določene kategorije
A. Variable SEP družine		
Stanovanjski status		
- lastniki	22	51
- najemniki	29	44
- solidarnostniki	22	43
Izobrazba očetov		
- visoka, višja	41	53
- srednja	32	56
- poklicna	24	39
- dokončana OŠ	21	37
- nedokončana OŠ	18	38
Narodnost (= priseljen)		
- slovenska	25	47
- druga	23	38
Veli-kost stanovanja		
- dvosobno ali manjše	23	ni podatka
- trosobno ali večje	27	"
Število oseb v stanovanju		
- 2	23	
- 3 - 4	24	
- 5 - 6	23	ni podatka
- 7 in več	28	
Število otrok		
- eden	26	41
- dva	24	47
- tri	27	51
- štiri in več	18	32
Zaposlenost matere		
- zaposlena	25	46
- doma	19	29
Kulturne razmere		
- imajo TV	25	ni podatka
- nimajo TV	22 (N=41)	"
- hodijo v kino	27	45
- ne hodijo v kino	22	47

B. Socialni položaj družine:

Status družine

- popolna	25	45
- nepopolna	21	48

Oče živi z družino

- da	25	ni podatka
- ne	23	"

Mati živi z družino

- da	25	ni podatka
- ne	22	"

Otrok ima svojo posteljo

- ima	24	ni podatka
- nima	33	"

Otrok v reji

- da	21	ni podatka
- ne	25 (N=41)	"

Ima šolsko potrebnost

- da	24	47
- ne	26	33 (N=17)

Č. Otrokove značilnosti

Starost (razred)

- do 4. r.	27	50
- 5. in 6. r.	25	58
- 7. in 8. r.	24	56

Specifične motnje

- nima	25	51
- ima	23	31

D. Učni uspeh, vedenje

Učni uspeh

- odlično	23	50
- prav dobro	24	48
- dobro	22	21
- zadostno	15	51

Učne težave

- ima	15	34
- nima	24	50

Potrebuje posebno strokovno pomoč

- da	20	ni podatka
- ne	25	"

Vedenje

- vzorno	20	48
- primerno	22	46
- manj primerno	33	73 (N=11)

Vključeni v druge interesne dejavnosti

- da	29	49
- ne	20	35

Poglejmo najprej rezultate glede na stanovanjski status. Iz sloja lastnikov stanovanj se je vpisalo v taborniško organizacijo 22 % otrok, prav toliko pa tudi iz sloja solidarnostnikov, medtem, ko se je iz sloja najemnikov vpisalo 29 % otrok. Prednjači torej srednji sloj (najemniki), medtem ko sta oba kontrastna sloja enako zastopana. Tak rezultat je ugoden z vidika ciljev projekta, saj skušamo s svojim delovanjem v načelu uravnotežiti vzgojno in družbeno neustrezne posledice družbene diferenciacije, kot je samoobnavljanje slojev ipd. Ugoden je tudi zato, ker je ob taki strukturi članstva TO dana možnost, da se v okviru oblik sodelovanja s starši, ki jih načrtujemo v okviru akcije, srečajo starši vseh treh osnovnih slojev in navežejo stike, ki bi olajšali sodelovanje vseh treh slojev pri reševanju problemov naselja.

Vendar pa glede na nekatere druge indikatorje SEP rezultati potrjujejo dosedanja spoznanja o diferencialnem vključevanju otrok v svobodne dejavnosti. Tako raste odstotek vključenih otrok v odvisnosti/^{od}izobrazbe očeta. Pri izobrazbi matere je odnos podoben, le da manj pravilen. Večji odstotek vpisanih je med otroki, ki imajo svojo sobo, kot pri onih, ki je nimajo; več pri otrocih iz popolnih družin kot pri onih iz nepopolnih; več iz družin z manjšim številom otrok (do 3) kot pri otrocih iz družin z večjim številom otrok (nad 3); več iz družin, kjer je mati zaposlena in kjer so kulturne razmere ugodnejše.

Poleg indikatorjev statusa družine smo upoštevali tudi nekaj indikatorjev statusa otroka v šoli, tj. učni uspeh in sorodne variable. Odstotek vpisanih v TO raste z nabaščanjem učnega uspeha. Razlika je predvsem med kategorijami odličnih, prav dobrih in dobrih na eni strani ter zadostnih na drugi. Večji odstotek vpisanih je med onimi, ki do sedaj še nikoli niso ponavljali razreda, kot med ponavljalci; večji med onimi, ki jim ni potrebna posebna strokovna pomoč (zaradi motenj, težav pri učenju); ki nimajo učnih težav; in ki so vključeni tudi v druge prostovoljne dejavnosti; večji med onimi, katerih starši prihajajo na roditeljske sestanke.

Edine sanesljive razlike, ki imajo obratno smer pa so pri indikatorjih vedenja. Večji odstotek vpisanih v organizacijo je med otroki, za katere učitelji izjavljajo, da so težko vodljivi; večji med onimi, ki ob začetku šolskega leta niso imeli vseh šolskih potrebščin zaradi drugih vzrokov ne zaradi pomanjkanja denarja, kar morda kaže na določeno vzgojno zanemarjenost; večji med onimi, ki se imeli oceno iz vedenja "primerno" ali "manj primerno" kot med "vzornimi"; večji med onimi, ki so vključeni v oddelek podaljšanega bivanja. Te razlike lahko pripišemo usmerjanju teh učencev ob pomoči šolske svetovalne službe.

Na osnovi teh rezultatov bi lahko sklepali+

- da variabla "stanovanjski status" ni diferencirala v taki smeri, kot bi pričakovali, ampak da se je iz obeh skrajnih kategorij, tj. "lastnikov" in "solidarnostnikov", vključil v TO enak delež učencev;
- da se je pri drugih variabliah SEP družine in učenčevega statusa v šoli ponovila slika, kot jo poznamo pri drugih oblikah prostočasnih dejavnosti, tj. da se v večjem odstotku vključujejo otroci višjih statusnih kategorij;
- da pa smo zajeli nekaj večji odstotek učencev med tistimi, ki veljajo v šoli za težko vodljive, vzgojljive in manj urejene, vendar ne tudi manj učno uspešne, kar pa gre vsaj delno pripisati namernemu vključevanju teh učencev v TO s strani šolske svetovalne službe.

V drugem delu analize nas je zanimalo, ali so razlike med otroki različnih socialno statusnih kategorij tudi glede na stopnjo aktivnosti, rednost in trajanja sodelovanja v organizaciji. Celotno članstvo smo razdelili na šest kategorij glede na rednost obiskovanja sestankov in udeležbo na akcijah (predvsem na letnem taborjenju). Za grobo analizo lahko teh šest kategorij skrčimo na dve osnovni: na bolj in manj aktivne.

Bolj aktivni so tisti, ki so se vključili v začetku leta ali med letom, sodelovali na akcijah ali se udeležili letnega taborjenja ali pa obuje. Manj aktivni pa so tisti, ki so med letom odpadli, ki so se vključili šele v drugem polletju, ali ki so se zelo neredno udeleževali sestankov (kar smo v raziskavi natančno opredelili).

Odstotek aktivnih je najvišji med učenci, ki izvirajo iz družin lastnikov stanovanj, med najemniki in solidarnostniki je nižji in v obeh skupinah skoraj enak. Odstotek aktivnih raste z naraščanjem izobrazbe očeta, čeprav je v kategoriji z visoko izobrazbo nekoliko nižji kot v kategoriji s srednjo. Med Slovenci je višji kot med priseljenci drugih narodnosti. Višji je med otroki, ki izvirajo iz družin s srednjim (tipičnim) številom otrok (dva ali tri) kot med onimi, ki izvirajo iz družin z enim ali s štirimi in več otroki. Med onimi, katerih mati je zaposlena, je več aktivnih kot med otroki, katerih mati je doma. Čeprav odstotek včlanjenih v TO pada z naraščanjem starosti, pa odstotek aktivnih med včlanjenimi s starostjo otrok raste. Višji je tudi med otroki, ki nimajo raznih telesnih ali duševnih motenj. Več aktivnih je med odločnimi in prav dobrimi učenci kot med dobrimi. Med zadosnimi je sicer odstotek aktivnih najvišji, a zanimivo je, da med njimi ni nikogar, ki bi bil na letnem taborjenju. Prav tako je odstotek aktivnih višji med učenci, ki nimajo učnih težav in ki ne potrebujejo posebne strokovne pomoči. Višji je med

tistimi, ki so vključeni tudi v druge interesne dejavnosti.

Edine variabla, kjer je trend obraten, so: (1) ocena vedenja. Med učenci, katerih vedenje je bilo ocenjeno z "manj primerno" je najvišji odstotek aktivnih (res, da ob prav majhnem numerusu!). Vendar se ta tendenca sklada z odstotkom v TO, ki pa je prav tako višji med temi učenci kot med pridnejšimi. Del tega odstotka je gotovo zasluga šolske svetovalne službe. (2) Med zadostnimi je, kot že omenjeno, odstotek aktivnih najvišji. Če vemo, da gre slab učni uspeh vstric s slabimi ocenami iz vedenja in da je pri usmerjanju teh učencev sodelovala ŠSS, si ta visok odstotek lahko kar pojasnimo. Prav mogoče pa je, da je tudi način dela v TO prispeval svoje k dejstvu, da so ti učenci ostali v organizaciji in bili vse leto aktivni. (3) Odstotek aktivnih je tudi višji med učenci iz nepopolnih družin in družin z določeno kulturno prikrajšanostjo. Vsi ti podatki samo potrjujejo ugotovitve in interpretacije, ki smo jih navedli že zgoraj.

Kaže torej, da sta takó odločitev za včlanjenje v organizacijo kot tudi stopnja aktivnosti v njej odvisni od značilnosti družbenega položaja otrokove družine. Ver-

jetno pa se je že pokazal tudi učinek metod, ki smo jih uporabljali pri delu v organizaciji. Tu mislimo predvsem na prizadevanje ŠSS, da vključi v organizacijo učence, ki so vzgojno ali drugače ogroženi. Mislimo pa tudi na bolj demokratičen vzgojni stil, ki prepušča več resnične pobude mladini sami in je ne omejuje v preozke vedenjske obrazce.

Družbeni sloj in vzgojni načini

V teoretskem modelu raziskave so vzgojni vzorci intervenirajoča variabla, posrednik med variablami družbenoekonomskega položaja in socialnih razmer ter otrokovo odločitvijo, da se vpiše v taborniško organizacijo, njegovo aktivnostjo in stališči do nje, v širšem smislu pa njegovim vedenjem v šoli in krajevni skupnosti sploh. Pri konceptualizaciji pojma "vzgojni stil" smo se opirali predvsem na pojme "pripresivna" in "permissivna" vzgoja. Z raziskavo smo predvsem skušali priti do podatkov o prevladujočem vzgojnem stilu v družinah, katerih otroke smo vključili v akcijo, in o razlikah med osnovnimi tremi kategorijami družin glede na stanovanjski status.

Tabela 2 prikazuje rezultate v jedrnati obliki. Vprašanja, ki zadevajo vzgojne stile, so bila formulirana v večini tako, da je pritrdilen odgovor znamenje bolj per-

misivnega vzgojnega stila, nikalen pa bolj represivnega. Tako prašanje je npr. "Ali si otrok upa povedati, če mu ⁿⁱ doma/kaj všeč ali če mu ni kaj prav". Pritrdilen odgovor je znamenje bolj dopustljivega vzdušja v družini kot nikalen. Podobno je z vprašanjem "Ali mislite, da ima otrok tudi svoje vzroke, da je nerazpoložen, slabe volje, siten" itd. Pri vprašanjih kjer je trdilen odgovor znamenje represivnega stila, npr. "Kdaj si bil nazadnje pošteno tepen", pa smo navedli odstotek nikalnih odgovorov. Tako velja za celotno tabelo+ višji odstotek ob določenih variabli pomeni bolj permisivno stališče. Odstotki so računani na zelo majhne numeruse, so nezanesljivi in imajo zato zgolj usmerjevalen pomen.

Navedena vrednosti indeksov pa predstavljajo sumarne mere, v katerih so upoštevani hkrati odgovori na več parcialnih indikatorjih določene poteze vzgojnega stila. So torej zanesljivejši pokazatelj vzgojnih stilov od odstotka odgovorov na posameznih vprašanjih.

Tabela 2: Položaj osnovnih treh skupin prebivalstva glede na stanovanjski status na nekaterih variablah vedenjskih vzorcev

(Številke pomenijo odstotke od skupnega števila oseb določene kategorije glede na stanovanjski status)

V A R I A B L E	S ^X	N	L
- upa izraziti nezadovoljstvo (mnenje matere)	85	78	93
- upa izraziti nezadovoljstvo (mnenje otroka)			
- očetu	35	52	54
- materi	77	71	77
- otrok ima razloge za nerazpoloženje	85	78	87
- otrok lahko seodloča			
- o obleki	68	71	77
- o prijateljih	39	48	54
- starši upoštevajo otrokove pripombe	75	78	80
- ne tepeje (izjava matere)	45	61	67
- ne tepeje (izjava otroka)	29	16	77
- INDEKS PREMISIVNOSTI ^{X+}	56	60	54
- INDEKS PERCIPIRANE KONFORMNOSTI	43	56	57
- INDEKS SKLADNOSTI (IP - IPK)	12	4	- 3
- INDEKS SOODLOČANJA	57	60	65
- INDEKS PUNITIVNOSTI	62	54	54
- INDEKS NAGRAJEVANJA	90	89	93

^X S - solidarnostniki

N - najemniki

L - lastniki

^X Indeksi pomenijo odstotke odgovorov od celotnega števila možnih odgovorov, ki označujejo določeno značilnost. Podrobneje se pojasnjeni na str. 85-87 poročila o raziskavi "Štepanjsko naselje II".

Kot je razvidno iz tabele, so skoraj pri vseh variablah odstotki "permisivnih" odgovorov najvišji v kategoriji etažnih lastnikov. To velja tako za odstotke pri posameznih vprašanjih kot za sestavljene indekse, razen za indekse permisivnosti. Odstotki takih odgovorov so najnižji pri solidarnostnikih (pri 9 variablah od 16), slede najemniki (pri 5 variablah od 16). Kljub poskusni naravi te analize vendarle kaže, da je sklep, da je vzgoja v družinah etažnih lastnikov, bolj permisivna kot v ostalih dveh kategorijah, upravičen. Vzgojni vzorec v družinah solidarnostnikov je bolj ali manj represiven, pri najemnikih pa je le indeks permisivnosti/^{višji}na ostalih spremenljivkah pa so najemniki med solidarnostniki in lastniki.

Za ponazoritev samo nekaj indikatorjev. Več kot tri četrtine otrok iz družin etažnih lastnikov je odgovorilo, da jih nikoli ne tepejo. Takih odgovorov je med solidarnostniki dobra četrtina, med najemniki pa le petina. Indeks soodločanja, ki kaže, v koliko primerih otrok lahko soodloča o nakupu obleke, o izboru družčine, o kraju družinskega izleta in izbiri svojega poklica je najvišji pri družinah etažnih lastnikov, najnižji pa pri solidarnostnikih.

Vzgojni vzorci, kakršni veljajo v osnovnih treh družbenih slojih v naselju, delujejo po svoji psihološki logiki v prid vzdrževanja prav teh oblik razslojenosti in v prid samoreprodukcije slojev. Otroci nižjih slojev bi potrebovali za svojo uveljavitev v družbi, za družbeni vzpon in za zagotovitev prostora, ki bi jim omogočil bolj neoviran razvoj njihovih nagnenj in talentov, veliko samozavesti, prodornosti, socialnih spretnosti. Njihovi starši pa jim privzgajajo ubogljivost in pokornost, manjvrednostne občutke, sramežljivost in strah pred ljudmi ali pa nerazlikujočo upornost, nerodnost v medsebojnih odnosih ipd. Otroci višjih slojev pa že z vzgojo v družini pridobe lastnosti, stališča in spretnosti, ki jim bodo pomagali pri vzpenjanju in zagotavljanju osebnega "prostora" v družbi: upaje izražati svoje interese in nezadovoljstvo, se postavljati za svojo korist; ker čutijo, da so od staršev sprejeti, dožive svoje potrebe kot nekaj upravičenega in naravnega; lahko že od malega soodločajo, njihove pripombe so upoštevane itd. Ta spoznanja narekujejo kot imperativno nalogo prostovoljnega socialnega in vzgojnega dela z otroki v naselju ravno kompenziranje primanjkljajev, ki nastanejo v družini in emancipiranje otrok iz tistih slojev, ki imajo ne samo slabšo začetno osnovo, ampak v njih tudi neprestano aktualno delujejo zaviralni mehanizmi, ki so v precejšnjem delu skriti prav v vzgojnih vzorcih.

K problematiki vzgojnih vzorcev sodijo tudi nekatere ugotovitve raziskave o stališčih staršev do TO. Pokazalo se je (tabela 1, 3), da solidarnostniki bolj kot ostali pričakujejo, da se bo otrok pri tabornikih česa koristnega naučil. Vodijo tudi v mnenju, da bi se moral otrok v TO naučiti prilagajati se drugim in se podrežati skupini. Le redko menijo, da naj bi taborniška organizacija prispevala k večji samostojnosti in osamosvajanju otroka, poudarjajo pač podrežanje, ubogljivost, disciplino. Kaže, da je stereotipna predstava o taborniški organizaciji, češ da je v njej poudarek na disciplini in ubogljivosti, tudi motiv za vključevanje otrok vanjo. Solidarnostniki se izrazite razlikujejo od ostalih dveh kategorij staršev, saj bi moral biti po njihovem mnenju vodnik tabornikov odrasla oseba, čeprav celo pravila taborniške organizacije dopuščajo (in vzpodbujajo), da se v vlogi vodnika poskusijo vrstniki tabornikov. Vsi ti podatki dopolnjujejo sliko o bolj avtoritativni usmerjenosti solidarnostnikov.

Sodelovanje staršev s taborniško organizacije

Splošno družbeno soudeležbo staršev smo merili s pomočjo dveh indikatorjev: formalno članstvo v DPO in članstvo v društvih. Skoraj tri četrtine staršev tabornikov niso člani nobene družbeno politične organizacije

(72 %), od preostale četrtine pa jih je večina članov ZKS, manj pa jih je v ostalih organizacijah (ZZB, ZRVS, ZVVI). Razlike med osnovnimi tremi kategorijami glede na stanovanjski status so očitne: največ članov ZK in drugih organizacij (ZRVS) je med etažnimi lastniki, tj. skoraj polovica (46 %), slede najemniki; med solidarnostniki pa jih kar devet desetih ni v nobeni DPO.

Drug vidik formalne sodelležbe je članstvo v različnih društvih, ki so predvsem namenjena preživljanju prostega časa, kot so ribiško, lovsko, športno društvo ipd. Upoštevali smo samo društva, ki gojijo dejavnosti, povezane z življenjem v naravi. Le tretjina staršev je včlanjena v taka društva, večina v planinsko (29 % od celotnega števila staršev). Tudi tu je med lastniki in ostalima dvema kategorijama opazna velika razlika. Med lastniki jih je 63 % včlanjenih v planinsko društvo, med najemniki 16 % (poleg tega 7 % v ribiško društvo), med solidarnostniki le 14 %. Te razlike kažejo na različne stile preživljanja prostega časa, ki so odvisni od SES.

Pač pa je zanimivo, da je med solidarnostniki v primerjavi z drugima dvema kategorijama sorazmerno največ takih, ki so bili člani taborniške organizacije (25%). Populacija staršev, ki smo jo anketirali, je samoselekcio-

nirana glede stališča do taborniške organizacije. Pričakovati je bilo mogoče, da bo med njimi več bivših tabornikov kot v splošni populaciji, ker so vključili k tabornikom svoje otroke predvsem tisti starši solidarnostniki, ki so bili sami taborniki, medtem ko so pri ostalih dveh kategorijah vključevali svoje otroke tudi starši, ki sami niso bili taborniki.

Tabel 3: Položaj osnovnih treh skupin staršev tabornikov na nekaterih variablah stališč do TO, družbene participacije in pripravljenosti za sodelovanje v TO (številke pomenijo odstotek od skupnega števila oseb določene kategorije na stanovanjski status)

V A R I A B L A	S	N	L
A. Stališča in pričakovanja staršev do TO			
- otrok rad hodi k tabornikom	86	70	79
- otrok pove doma o sestankih	86	77	75
- starši zadovoljni s trajanjem sestankov	86	90	79 (želi daljše)
- starši zadovoljni s pogostostjo sestankov	100	93	83 (želi pogost.)
- otrok naj bi se čim več naučil	54	27	50
- naučil naj bi se prilagoditi in podrejati	36	33	17
- naj bi se osamosvojil	7	20	33
- družba nanj ugodno vpliva	71	77	75
- družba nanj neugodno vpliva	4	-	21

V A R I A B L A	S	N	L
- vodnik bi moral biti odrasli			
- pri otrocih od 12 do 15 let	57	20	29
- pri otrocih od 7 do 12 let	68	47	37
B. Družbena vključenost staršev			
- je član DPO (ZK, ZZB, ZRVS, ZVVI)	11	30	46
- član planinskega društva	14	16	63
- se ukvarja s športom	22	60	75
- število navedenih športnih panog	7	12	13
C. Pripravljenost sodelovati s TO			
- pripravljeni sodelovati v formalnih vlogah	43	50	54
- pripravljeni sodelovati v neformalnih vlogah	75	83	87
- njegova OZD ne bi bila pripravljena pomagati tabornikom	7	10	21
D. Udeležba otrok na taboru	18	43	38

nik, član sveta staršev

I vidika praktične akcije je ta različna pomembna. Starši, ki so bili sami člani taborniške organizacije, bi lahko pomagali pri aktiviranju otrok pri vključevanju ob- (večate katere).

novov med organizacijo, starši in kmetijsko organizacijo.

Tabo bi torej kot prvi nasopili v vlogi "pripravljeni sodelovati" in v izvedbo taborniške organizacije.

razilo 50 % staršev, kar je precej več, kot jih je vola- njenih v DPO in društva. To je po eni strani razumljivo,

Seveda ima to dejstvo tudi svoje vzroke. Solidarnostniki so mnogo manj kot prebivalci ostalih dveh kategorij vključeni v DPO in društva. Tisti, ki so bili vključeni v taborniško organizacijo, so v svoji socialni kategoriji prej izjema kot pravilo. Glede na majhno število dejavnosti, s katerimi se ukvarjajo pripadniki te kategorije, je verjetno, da je bilo taborništvo njihova edina ali vsaj najpomembnejša dejavnost, v katero žele usmeriti tudi svoje otroke. Na taborništvo so bolj izključujoče vezani kot pripadniki ostalih dveh kategorij, za katere je bilo taborništvo, tudi če so se z njim ukvarjali, le ena od več različnih dejavnosti v prostem času, ki so jih izmenjevali. Pri solidarnostnikih smo torej preko otrok zajeli bolj selekcionirano skupino kot pri najemnikih in lastnikih. To pomeni, da nismo uspeli zajeti več otrok tistih solidarnostnikov, ki se sami ne ukvarjajo s kako prostočasno dejavnostjo in ki tudi ne vedo, v katero bi vključili otroka.

Z vidika praktične akcije je ta razlika pomembna. Starši, ki so bili sami člani taborniške organizacije, bi lahko pomagali pri aktiviranju ostalih ter pri vsklajevanju odnosov med organizacijo, starši in krajevno skupnostjo. Lahko bi torej kot prvi nastopili v vlogi "prijateljev organizacije".

Še en indikator aktivnosti odraža vplive socialne stratifikacije. Starše smo vprašali, če se ukvarjajo s kakim športom. Lastniki so navedli najširši razpon športnih panog, poleg tega pa jih je med njimi tudi največ, ki se ukvarjajo s kakim športom: kar dve tretjini. Solidarnostniki so navedli najmanj športov; med njimi se jih s kakim športom ukvarja le ena četrtnina.

Poleg splošne sodelovanja in sodelovanja v dejavnostih, ki so sorodne taborniški, pa smo želeli ugotoviti tudi, kolikšna je pripravljenost staršev za sodelovanje v taborniški organizaciji. Je tudi tu pripravljenih sodelovati več etažnih lastnikov kot solidarnostnikov? Odgovor: obči trend razlik se ponovi. Pripravljenost za sodelovanje smo ocenili na dva načina:

- pripravljenost za sodelovanje v formalnih vlogah, kot so: aktiven član, prijatelj organizacije, mentor, vodnik, član sveta staršev
- pripravljenost sodelovati v neformalnih vlogah (iti na izlet s taborniki, se udeležiti prireditve, priti na sestanek staršev).

Pripravljenost sodelovati v eni od formalnih vlog je izrazilo 50 % staršev, kar je precej več, kot jih je vključenih v DPO in društva. To je po eni strani razumljivo,

saj skozi to pripravljenost izražajo svoj konkreten interes za vzgojo svojega otroka, po drugi strani pa glede na njihovo siceršnjo nizko sodelovanje tudi presenetljivo, z vidika ciljev projekta pa razveseljivo. Največ jih je pripravljeno sodelovati kot "prijatelji organizacije" (37%), manj kot člani sveta staršev (17 %). Kot smo lahko pričakovali, se tudi tu odražajo vplivi stratifikacije: med lastniki stanovanj jih je največ, ki so pripravljene sodelovati, slede najemniki, nato solidarnostniki.

V neformalnih vlogah in občasno pa je pripravljenih sodelovati v povprečju kar 82 odstotkov staršev. Največ bi se jih občasno udeležilo kake prireditve (45%), prišli bi na roditeljski sestanek (38%), šli na izlet s taborniki (33%). Tudi tu prednačijo lastniki, slede najemniki, najmanj je za tako sodelovanje pripravljenih solidarnostnikov.

Pogosteje kot pripadniki ostalih dveh kategorij so solidarnostniki izbrali sledeči način sodelovanja: "Prišel bi na sestanek staršev". Le to modaliteto so solidarnostniki obkrožali pogosteje kot najemniki in lastniki.

Lastniki so pogosteje kot ostali obkrožali modalitete: "udeležil bi se kake prireditve", "šel bi z vami na izlet",

"tabornikom bi bil pripravljen predavati ali jih naučiti česa iz mojega strokovnega področja". Solidarnostniki se torej odlečajo za manj aktivne in bolj tradicionalne oblike sodelovanja.

Pri vsem tem pa velja podčrtati še podatek, da se je kljub vsem prizadevanjem udeležilo letnega taborjenja najmanj otrok iz vrst solidarnostnikov in spet največ iz vrst etažnih lastnikov.

Ugotovili smo torej:

- da se vplivi socialne stratifikacije izražajo tudi v sodelovanju staršev tabornikov v družbenem življenju širše družbene skupnosti, pa tudi v njihovi pripravljenosti za sodelovanje s taborniško organizacijo, kjer njihovi otroci preživljajo prosti čas
- da je pripravljenost za sodelovanje s taborniško organizacijo v povprečju večja kot dejansko sodelovanje v DPO in društvih
- da so starši v večji meri pripravljeni sodelovati v neformalnih vlogah, ki pa predstavljajo hkrati nove in še ne uveljavljene oblike sodelovanja med starši in institucijami, ki vzgajajo njihove otroke.

Prav zadnja ugotovitev terja od sodelavcev projekta, da z razvijanjem teh novih oblik pridobijo starše za sodelovanje.

S K L E P

Ko se ob zaključku te faze delovanja oziramo nazaj na zaporednje dogodkov, ki pomenijo pomembnejše točke v longitudinalnem prerezu celotnega procesa, in ko ocenjujemo dosežene rezultate, spoznavamo, da so bili zastavljeni cilji do neke mere protislovni. Če želimo vzpostaviti institucijo, ki bi odražala družbeno dogajanje v nase-
lju, potem ne moremo pričakovati, da bi bila ta institu-
cija po svoji strukturi bistveno drugačna od drugih in-
vrstnih institucij. Danes lahko rečemo, da smo dosegli pr-
vo - to je, da smo vzpostavili organizacijo, ki dobro de-
luje, ki pa se bistveno ne razlikuje od drugih podobnih
organizacij. Dejstvo je, da drugi cilje, tj. organizaci-
ja, ki bi dajala bistveno večje možnosti otrokom in sta-
ršem iz nižjih slojev, ni bil še dosežen. To se je zgodil-
lo kljub našim drugačnim prizadevanjem, in prav to dej-
stvo bi bilo vredno še nadalje raziskovati. Se pravi,
da moramo raziskovalni problem drugače zastaviti: razis-
kati moramo mehanizme, ki delujejo v družbenem okolju
organizacije in ki preko formalnih ali neformalnih vpli-
vov delujejo na razvoj strukture v organizaciji. Le po

NEKATERI PSIHOSOMATSKI VIDIKI PRI RAZUMEVANJU INVALIDNOSTI

tež poti je mogoče razviti metode, s katerimi bi v prihodnje morda lahko bolj učinkovito dosegali cilje v smeri socialnega prestrukturiranja.

Pri delu s invalidi se pogosto srečujemo s psihosomatskimi motnjami ali boleznimi, ki so ali osnovni in edini vzrok za obravnavanje in razvrščanje ljudi v eno izmed kategorij invalidnosti ali pa so samo spremljivele diagnoze pravih organskih bolezni. Toda tudi takrat, kadar psihosomatska bolezen ni glavna bolezen, zaradi katere obravnavamo posameznika kot invalida, pomembno vpliva na način in potek invalidnosti ter na stopajo oviranosti pri delu. Dostikrat nam daje slutiti, v katero smer se bo reševala problematika obravnavance. Ni nujno, da neposredno psihosomatska bolezen s svojo bolezensko sliko neposredno vpliva na glavno bolezen. Bolj pomembno je, da isti dinamični faktorji, ki privedejo do pojave psihosomatske bolezni, vplivajo tudi na doživljanje in vedenje posameznika, na njegov odnos do pomembnih življenjskih področij, kot sta npr. zdravje in delo. Tako nam lahko zakasa prav nedolžna, ne prečuda motnja ali ogrožujoča psihosomatska motnja, kot je npr. znižan krvni pritisk, da nakazuje, ali vsaj da je slutiti, kakšno bo obravnavancevo stališče do invalidnosti, ki jo povzroča kakšna prava telesna bolezen ali poškodba, kot je npr. amputacija noge. Iskrajše teh povezav je tudi glavni namen mojega prispevka. Če dolga leta ne naredi vnenmirja vprašanja, ali lahko na osnovi vrste psihosomatske bolezni ali motnje ali kakšne invalidnosti v telesnem delovanju že sklepamo na osebnostno strukturo

*Referat na seminarju za strokovno usposabljanje socialnih delavcev v SPIZ SRN, Maribor, 11-13.10.1979.

NEKATERI PSIHOSOMATSKI VIDIKI PRI RAZUMEVANJU INVALIDNOSTI^x

VINKO KMETIČ

Pri delu z invalidi se pogosto srečujemo s psihosomatskimi motnjami ali boleznimi, ki so ali osnovni in edini vzrok za obravnavanje in razvrščanje ljudi v eno izmed kategorij invalidnosti ali pa so samo spremljevalne diagnoze pravih organskih bolezni. Toda tudi takrat, kadar psihosomatska bolezen ni glavna bolezen, zaradi katere obravnavamo posameznika kot invalida, pomembno vpliva na način in potek invalidnosti ter na stopnjo oviranosti pri delu. Dostikrat nam daje slutiti, v katero smer se bo reševala problematika obravnavanca. Ni nujno, da neposredno psihosomatska bolezen s svojo bolezensko sliko neposredno vpliva na glavno bolezen. Bolj pomembno je, da isti dinamični faktorji, ki privedejo do pojave psihosomatske bolezni, vplivajo tudi na doživljanje in vedenje posameznika, na njegov odnos do pomembnih življenjskih področij, kot sta npr. zdravje in delo. Tako nam lahko kakšna prav nedolžna, ne prehudo moteča ali ogrožujoča psihosomatska motnja, kot je npr. znižan krvni pritisk, že nakazuje, ali vsaj da je slutiti, kakšno bo obravnavančevo stališče do invalidnosti, ki jo povzroča kakšna prava telesna bolezen ali poškodba, kot je npr. amputacija noge. Iskanje teh povezav je tudi glavni namen mojega prispevka. Že dolga leta me namreč vznemirja vprašanje, ali lahko na osnovi vrste psihosomatske bolezni ali motnje ali kakšne značilnosti v telesnem delovanju že sklepamo na osebnostno strukturo

^xReferat na seminarju za strokovno usposabljanje socialnih delavcev v SPIZ SRS, Maribor, 11-13.10.1979.

posameznika, na njegov prevladujoči način doživljanja in ravnanja, skratka na njegove osebnostne lastnosti. Še prav posebno nas tu zanima odnos psihosomatskega bolnika do dela in drugih oblik socialne aktivnosti, ki določajo vključenost posameznika v družbeno okolje. Če bi take povezave našli in bi bile tudi dovolj stabilne, dovolj značilne, dovolj signifikantne in dovolj zanesljive, bi to lahko imelo uporaben pomen. Toda prav tu nastopajo največji problemi. Težava je že v tem, da pri nekaterih boleznih ni dovolj trdnih dokazov za njihovo psihosomatsko poreklo. Sploh lahko rečemo, da je na področju psihosomatike še veliko odprtih vprašanj. Obstaja vrsta hipotez, ki se šele preverjajo. Mnoga raziskovanja v psihosomatiki so namenjena objektivizaciji tistih spoznanj, ki so nastala na osnovi empiričnih opazovanj. Tudi zase lahko trdim, da so nekatere misli v tej razpravi nastale na osnovi opazovanj in poskusov posploševanja, zato so bolj na ravni vtisov. Zanje nimam objektivno preverjenih dokazov. Toda posplošitve vseeno niso brez osnove, v mnogočem se lepo vključujejo v že znane teorije bodisi nevroz bodisi psihosomatskih bolezni.

Pristop k razlaganju psihosomatskih bolezni tudi ni enoten. Zelo je odvisen od tega, kateri smeri pripada posamezni raziskovalec. Psihoanalitično usmerjeni strokovnjaki razlagajo stvari v skladu s Freudovim naukom, sociodinamsko usmerjeni raziskovalci pa vidijo stvari drugače, spet drugače pa razlagajo te pojave ljudje, ki imajo somatsko usmerjenost. Ta raznolikost v razlaganju psihosomatskih bolezni še dodatno megli in otežuje ustrezno usmerjenost. Nekaj teh razlag si bomo kasneje ogledali.

Psihosomatika ima zelo kratko zgodovino. Določene bolezni so bile prvič označene kot psihosomatska leta 1922. Danes pa mednje že uvrščamo take, za katere smo pred leti mislili, da so vzroki zanje izključno v bolnih celicah ali organih. Vedno številnejša so telesna obolenja, za katere postopno in znanstveno prepričljivo odkrivamo, da lahko njihov nastanek in potek razlagamo z globi-nskopsihološkimi in sociodinamičnimi pojmi.

Zaradi modernega načina življenja število teh bolezni narašča. Moderen način življenja ne upošteva naravnega ritma življenja, to je ravnotežja med naravno sproščenostjo in civilizatorično vezanostjo. Na primer: noč spreminjamo v dan in obratno.

Sodobna družba ne upošteva sorazmerja med duševnimi in telesnimi močmi na eni strani in njihovo obremenitvijo na drugi strani. Naravne moči človekovega psihofizičnega ustroja omagujejo ob mehaniziranem tempu. Poseben pomen je treba pripisati socialnim spremembam, ki nastajajo ob migracijskih gibanjih.

Spremenjeni ekonomski pogoji, ki obetajo dvig življenjskega standarda in socialnega napredovanja, delujejo kot vaba, ki pospešuje ustvarjanje pretiranih pričakovanj, kar samo večja prepada med obljubljenimi in realnimi možnostmi. Kolikokrat sledi takim pretiranim pričakovanjem polom in neznosni stres ni njegova edina posledica. Usodnejši je bivanjski polom, ko človek vidi svoj življenjski cilj in smisel dela in življenja izjalovljen. Statistike, ki bi bila za nas uporabna, ki bi nam povedala, kako razširjene so te bolezni med populacijo, ki jo obravnavamo, nimamo. Do take statistike bi bilo tudi težko priti, in sicer zato, ker še ni povsem razčiščeno, kaj lahko štejemo k psihosomatskim boleznim. Različni avtorji navajajo različne odstotke.

Med zdravstvenimi delavci se je ustalilo prepričanje, da je mogoče okoli 50 % bolnikov, ki se oglašajo v ambulantah, uvrstiti med nevrastenike, distonike ali psihosomatske bolnike. Ta odstotek naj bi predstavljal grobo orientacijo tudi za našo populacijo.

Kaj je psihosomatika?

Pojmovanja psihosomatike so različna. Tako nekateri enačijo psihosomatske motnje s splošno duševnotelesno povezanostjo organskega funkcioniranja. Zadnjih štirideset let so zdravstveni delavci pri nastanku in poteku telesnih bolezni ponovno bolj pozorni do emocionalnih dogajanj. Bolnika spet pričenjajo gledati kot nedeljivo celoto in ne samo kot človeka bolnega na jetrih, želodcu, srcu ali drugje. Že dolgo je znano, kako velik vpliv ima bolnikovo razpoloženje na potek bolezni. Izkušeni zdravniki so si vselej prizadevali, da bi pridobili bolnikovo zaupanje, ker so ga po tej poti zdravili uspešneje kot pa z vsemi mogočimi zdravili. Splošno znano je tudi, da lahko čustva vplivajo na telesno odpornost oziroma sprejemljivost za bolezni. S tem v zvezi pripisuje poseben pomen dolgotrajni žalosti ali in depresiji, ki nastane po izgubi bližnje osebe. Prav tako ogrožujoče je če človek ne najde več ustreznih dogovorov na bivanjska vprašanja.

Vsem je tudi iz lastnih izkušenj poznana povezava medemocijami in raznimi pojavi na koži, kot je bledica ob preplašenosti ali rdečica ob vzburjenju. Ta barva je posledica širjenja ali zoževanja krvnih žil. Žile pa se tudi v notranjosti telesa odzivajo na razna čustvena stanja.

Pri nekaterih bolnikih, ki imajo umetno odprtino na želodcu, lahko brez bolečin in dokaj preprosto opazujejo želodčno sluznico. To delajo pri bolnikih, ki so jim operirali debelo črevo in ga prišili k trebušni steni, nato pa naredili odprtino, iz katere prihajajo iztrebki. Pokazalo se je, da želodec in črevo zelo intenzivno spremljata duševno življenje. S prostim očesom so lahko opazovali, kako sluznica ob raznih emocijah spreminja barvo. Iz literature je posebno poznan neki bolnik, Tom po imenu, ki je imel umetno fistulo na želodcu od svojega 9. leta; zadnje poročilo ga omenja, ko mu je bilo 57 let. Njegov želodec se je zelo živahno odzival na razne vplive od zunaj. Ob čustvih strahu se je krčenje želodca znatno zmanjšalo, prav tako izločanje želodčnega soka.

Enako je bilo tedaj, ko je bil Tom potrta. Ko pa je čutil negotovost, ko je nekaj pričakoval ali ko si je nekaj želel, ko je nekaj pogrešal, se je želodec intenzivno krčil in njegov sok je odtekal v velikih količinah. Želodčna sluznica se je spremenila, zatekla je in postala močno rdeča. Prav tako so ugotavljali, da je bila sestava kisline povsem različna pri različnih duševnih stanjih. Kadar je kaj pogrešal, kadar je hotel kaj imeti, je bila sestava kisline podobna tisti, ki jo imajo osebe z želodčno razjedo. Zanimivo je da je imelo vsako čustvo povsem specifično sestavo želodčnega soka.

Vsi duševni momenti, ki so jih opazovali in raziskovali pri Tomu, sodijo na področje zavestnega. Toda psihosomatske bolezni in motnje niso posledica duševnih dejavnikov, ki vplivajo na telesne procese zaradi aktualnih, zavestnih duševnih stanj in manifestnih vplivov od zunaj.

Vzrok psihosomatskih bolezní so k r o n i č n i emocionalni konflikti, ki l a t e n t n o vplivajo na emocionalno stanje in s tem na telesne funkcije. Tu je pomembna kronifikacija in podzavestna narava emocionalnega konflikta.

S tem v zvezi je zanimiv primer neke bolnice, ki je prav tako imela umetno odprtino na želodcu. Zaradi nekaterih težav se je obrnila na psihoterapevta, ki je uporabil psihoanalitični postopek. Ta postopek ima namen odkriti različne notranje konflikte v bolnikovi podzavesti. Hkrati s psihoanalizo so drugi zdravniki proučevali pri tej bolnici želodčno funkcijo. Pokazalo se je, da je želodec vselej, kadar je kakšna nagonška želja, skrita v podzavesti, prihajala do izraza, to je v sfero zavestnega, ko se je konflikt aktualiziral, izločal zelo velike količine kislega soka. Nasprotno pa se je, ko so med analizo prišli do neke vsebine, ki je v bolnici izzvala čustvo lastne krivde, funkcija želodca znatno zmanjšala. Torej kot vidimo, se tudi tukaj povezuje aktivnost želodčne sluznice z emocijami, ki spremljajo oralno kaptativne potrebe, to je kadar se nekaj hoče, kadar se nekaj pogrěša, kadar se nekaj pričakuje oz. kadar nekaj manjka. Ne reče se zastonj, da je kdo lačen ljubezni, nežnosti, bližine. Razna ljudska rekla, kot npr. ljubezen gre skozi želodec, tudi nakazujejo tesno povezanost emocionalnega doživljanja s spremembami v prebavnem traktu.

Psihosomatske bolezní imajo vedno dolgo predzgodovino. Prvi znaki motenih telesnih funkcij se pokažejo običajno že v otroštvu, ko obstaja med telesnimi in duševnimi dogajanjem ozka povezava. Otrok odgovarja s telesnimi reakcijami zato, ker je v zgodnjem otroštvu govor s pomočjo telesa edino izrazno sredstvo, s katerim se odziva na emocionalno napetost (če je otrok frustriran, lahko pride do prebavnih motenj, kot so bruhanje,

kolike, lahko se pojavi ekcem in drugo). Ti zgodnji vzorci psihosomatskega reagiranja, ki se utirijo in utrdijo, so pomembni in se kasneje v odrasli dobi aktivirajo ob najrahljšem povodu ali signalu. Pomen povoda ali signala pa je v direktni ali indirektni zvezi s težnjami, ki so bile trajno ali intenzivno nezadovoljene v otroštvu. Te neugodne izkušnje ob zadovoljevanju osnovnih potreb pa predstavljajo osnovo tako za razvoj nevroz kot za pojavljanje psihosomatskih bolezni.

V zgodnjem otroštvu je najpomembnejša oseba za otroka mati, zato največkrat njena nevroza ustvarja osnovo za psihosomatske motnje pri otroku.

Zaradi ponavljajočih se neugodnih izkušenj pri zadovoljevanju potreb pride do zavrtosti pri uresničevanju teh potreb; s tem, ko otrok odriva svoje potrebe, se izogne ponovnim neugodnim izkušnjam. Ker pa gre za bivanjsko pomembne potrebe, pride do obrambnega vedenja, ki hoče zadovoljiti potrebe na posreden način, to je včasih tudi preko nevrotskega simptoma ali psihosomatske motnje oziroma bolezni. Načinov obrambnega vedenja in doživljanja je več. Obrambno vedenje predstavlja osnovo za izoblikovanje osebnostne strukture.

Če povzamemo psihosomatske bolezni so tista stanja spremenjenega telesnega funkciniranja, kjer najdemo:

1. nastanek nevrotičnega konflikta v otroštvu zaradi kronično travmatizirajočih izkušenj v zgodnjem otroštvu,
2. zaradi posledic zavrtosti specifično, na poseben način oblikovano osebnostno strukturo, zaradi katere je človek oviran v svojem življenjskem udejstvovanju (nevrotično moten v uresničevanju svojih potreb).

3. sprožilno situacijo, ki ima funkcijo povoda ali signala in ni vzrok, ampak samo aktualizira bazični konflikt in mobilizira emocionalno energijo in s tem okrepi latentne kronične emocionalne napetosti, vendar ne razrešuje ničesar.

Poleg tega je pri definiranju psihosomatskih bolezni pomembno tudi to, da jih označujejo organske, materialne okvare na organih in organskih sistemih. Organi so poškodovani do take stopnje, da jih največkrat ni več mogoče povrniti v prvotno brezhibno stanje.

Prav je tudi, da razčistimo s pojmi, kot so:

- psihosomatska bolezen,
- psihosomatska reakcija,
- psihogena funkcionalna motnja in
- konverzivni pojavi.

Psihosomatske bolezni

Psihosomatske bolezni označuje kronični konflikt, psihosomatske reakcije pa so odgovor organizma na aktualne emocionalne obremenitve. Organske funkcionalne motnje pa so tiste psihogeno povzročene motnje v telesnem funkcioniranju, pri katerih ne ugotavljamo organskih motenj, so pa lahko odgovor bodisi na aktualno emocionalno obremenitev bodisi na kronični emocionalni konflikt.

Simptomatika, ki jo štejemo k organskim funkcionalnim motnjam:

- Prebavni trakt: krči pri požiranju (disfagije), požiranje zraka (aerofagija), kardiospeazem s povračanjem hrane, funkcionalno bruhanje, kronične psihogene obstipacije, psihogene diareje, spazmi žolčnika ter še drugi simptomi, kjer pa zveza do danes še ni povsem zanesljivo ugotovljena (npr. težave z ledvicami, kamni, spazmi)
- Krvni obtok: funkcionalna tahikardija, aritmija, sinkope, psevdoangine pektoris (kjer ni koronarnih sprememb)
- Dihalni trakt: psihogene motnje dihanja (pri anksioznih stanjih motena frekvenca in globina), hiperventilacijska tetanija, bronhospazmi (povezujejo jo z organskimi infekcijami)
- Urogenitalni trakt: psihogene spremembe v diurezi (poliurija, oligourija, polaksiurija), menstruacijske težave (amenoreja, dismenoreja, nihanje v ciklusu), vaginizem, psihogena impotenca
- Živčni sistem: vegetativna nevroza, migrena, nevrotska polisipsija.

Psihosomatske bolezni z reverzibilnimi ali ireverzibilnimi organskimi spremembami:

- Prebavni trakt: gastritis, peptični ulkus; colitis mucosa, spastica, ulcerosa,
- Krvni obtok: hipertonijska, hipotonijska, menežerska bolezen (angina pektoris, infarkt, glavoboli), koronarna skleroza

- Dihalni organi: vazomotorni rinitis, spastični bronhitis, astma bronihiale
- Urogenitalni sistem: adneksitis, fluorovaginitis, prostatitis
- Endokrini sistem: hipertireoza, anorekcija, obesitas, diabetes melitus, hiperemesis gravidarum
- Koža: psorijaza, urtikarija, neurodermitis, ekcemi
- Skelet, miškulatura, sklepi: revmatizem, lumbago, spondilartroze
- Oči: psihogeni glaukom, blefaritis

Konverzivne motnje

Med te motnje štejemo:

- razne konverzivne pareze in ohromitve
- psihogeno slepoto
- psihogeno gluhosto in druge motnje čutilnega aparata
- psihogeno afonijo
- konverzijske bolečine.

Konverzivne motnje se povezujejo s psihodinamiko histerične strukture. To so tiste motnje v telesnem funkcioniranju, ki zadevajo hotno miškulaturo in senzorni aparat. Konverzivne motnje nastajajo z učinkovanjem animalnega živčnega sistema na hotno miškulaturo in čutilne organe, medtem ko psihosomatske motnje in bolezni nastajajo z delovanjem vegetativnega živčnega sistema na organe in organske sisteme, vemo pa, da ta živčni sistem ni pod nadzorom naše volje. Pri konverzivnih pojavih izrinjene konfliktne vsebine, ki navadno niso globoko v podzavesti, delujejo na hotno miškulaturo in senzorni aparat tako, da se s tem delovanjem na simboličen način izraža izrinjena vsebina oz. tendenca npr.: če zaradi nevrotične zavrtos-

ti ne pride do uresničitve seksualnih želja, lahko izbruhne v situaciji, ki je provokativna, pravi histerični napad, ki kot vemo, spominja po nekaterih zunanjih manifestacijah na epileptični napad, ki pa za razliko od epileptičnega napada razodeva neko tendenco v simbolični obliki. V napadu namreč prizadeti z ritmičnim gibanjem imitira spolni akt in s tem izraža svoje želje, ki pa jih zaradi prestrogih lastnih moralnih norm ne more uresničiti na naraven način.)

Za konverzivne motnje je tudi značilno, da ne pride do sprememb na organih, razen če ne nastanejo kot posledica inaktivitete.

Konverzivne motnje ne štejemo k psihosomatskim boleznim. Razlikovanje je važno zaradi različnih terapevtskih prijemov in različnih socialnih konsekvenc.

Ker smo že pri konverzivni problematiki, jo za naše namene obdelajmo do konca. Pri našem delu srečujemo izredno malo konverzivnih simptomov, ki bi narekovali invalidsko varstvo in ustrezno rehabilitacijsko obravnavanje. Za razumevanje psihološkega ozadja pri bolniškem staležu, pa je poznavanje psihodinamike histerične osebnostne strukture izrednega pomena. Pomemben odstotek zatekanja v bolniški stalež je mogoče razlagati z zakonitostmi histerične strukture.

Histeričnih pojavov med našimi obravnavanci je tako malo zato, ker histerično strukturiranim osebam za katere je značilna velika elastičnost, podjetnost, širokopoteznost, dinamičnost, nedoslednost, nestrpnost in težnja po doseganju hitrih učinkov, invalidska zaščita s svojimi dolgotrajnimi postopki in konsekvencami, ki jih prinaša invalidska upokožitev kot je socialna

izolacija in pasivnost, ne ustreza.

Za ponazoritev še izvleček iz primera, ki je bil pri nas v invalidskem postopku.

Gre za mladega fanta, nadpovprečno inteligentnega, ki pa je želel, ko je prišel k meni, narediti vtis neobgljenosti, mentalne prizadetosti oziroma bebavosti. Demonstriral je tudi parezo roke, kar je značilna konverzivna motnja. Samo nekaj srečanj je bilo potrebnih, da je opustil demonstracijo paretičnosti in pričel govoriti povsem tekoče in razumno. V teh srečanjih je imelo razjasnjevanje podzavestnih motivov njegovega vedenja psihoterapevtski učinek.

K nam so ga poslali zaradi suma psihomotorne epilepsije.

Prekvalificiral naj bi se za delo pri tleh. Sum na epilepsijo je bil postavljen na osnovi pomimanskih ekskurzov, za katere je trdil, da se jih slabo spominja, oziroma da se mu je za tisto dogajanje čas zožil.

Pokazalo se je, da je že v otroški dobi pogosto begal od doma in to takrat, kadar je kaj našpičil in se je bal kazni, Tudi kasneje se je dogajalo, da je npr. nekaj dni popival ter motil red in mir, za to so ga odvedli na "iztreznitev". Opiše tri take dogodke, ki so se vsi končali z razgrajanjem, miličniki in bunkerjem. Po iztreznitvi in večdnevni izostankih od dela se je obračal na zdravnika, češ, da ne ve, kaj se je z njim dogajalo. Čeprav je vse kazalo, da so njegovi napadi psihogeni, saj so bili vselej obarvani z neko vsebino, z neko tendenco, so mu poiskali delo, pri katerem se v primeru napada ne bi mogel poškodovati. Toda prav kmalu se je znašel v novi kaši. V podjetju si je "sposodil" avto, se z veselo družbo prevažal in pri tem povzročil karambol.

Prijavil se je milici z zlagano zgodnico, da je nekoga ubil. Minilo je precej časa, preden so na psihiatričnem oddelku ugotovili, da gre za nevrotično vedenje. Ves ta čas, ko so se stvari zanj razčiščevale in urejale, je bil daljše ali krajše obdobje v bolniškem staležu. Spretno se je izmikal obveznostim, predajal se je iluzijam, spretno se je posluževal zlaganih zgodbic, konsekvenc ni predvideval, ni hotel upoštevati kavzalnosti. Pred resnico si je zatiskal oči, ni je hotel videti. Seveda si je s takim ravnanjem vsakič izkopal novo jamo. V bistvu se ni mogel odpovedati otroškim željam in otroškemu ravnanju v korist obveznostim.

Izbor organa

Sedaj, ko smo razjasnili nakatera osnovna vprašanja, se vrnimo k našemu osnovnemu vprašanju, to je vprašanju izbora organa: zakaj nap. nekdo dobi ulkus, drugi hipertonijo, tretji bronhialno astmo. Na ta vprašanja skušajo odgovorjati različne teorije. Nekaj si jih bomo ogledali.

1. Psihoanalitična teorija

Najbolj razširjena je psihoanalitična razlaga psihosomatskih motenj in bolezni. Freud je bil prvi, ki je začel odkrivati psihogenezo organskih patoloških pojavov. Posebno dobro se je dalo z njegovo teorijo razlagati razne konverzivne pojave. Najbolj sta psihoanalitično teorijo razvila F. Dunbar in Franz Alexander.

Dunbarova je povsod skušala najti vzporednost med boleznijo in "profilom osebnosti". Po njeni razlagi osebnotna struktura v celoti odloča o izboru organa. Pri vsaki bolezni

je zapisovala dedne in pridobljene lastnosti, socialne in družinske razmere ter vse to statistično obdelala. Za vsako psihosomatsko bolezen je izdelala "emocionalno termodinamično teorijo" patogeneze. Po tej teoriji so napr. astmatiki po svoji naravi dokaj samoljubni, v družinskem krogu gospodovalni, včasih otročje trmasti, ljubosumni na uspehe drugih, potrebujejo veliko nežnosti in ljubezni, te svoje potrebe pa ne razkrivajo, celo skrivajo jo pod navidezno hladnokrvnostjo ali celo neprijaznostjo. Zelo so občutljivi, toda čustvenim napetostim, ki se jim vzbujajo ob raznih življenjskih neprijetnostih, ne znajo dati ustreznega duška. Napad naduhe pa naj bi bil poskus organizma da se astmatiki svoje napetosti rešijo po stranski poti. Ta teorija ima danes bolj malo pristašev, ker ne pojasnjuje mnogih pomembnih faktorjev pri nastajanju psihosomatskih bolezni, kot so napr. vpliv socialnega okolja, razvojne posebnosti psihosomatskega bolnika itd.

Franz Alexander pa pravi, da je za nastanek bolezni odločilna narava konflikta. Pravi, da vsakemu konfliktu ustreza določeno čustveno stanje, to pa sproži specifično fiziološko dogajanje, specifični fiziološki sindrom. Hipertonijo napr. razlaga na naslednji način: "Človek je dandanes v prid socialni koheziji, z drugimi besedami zavoljo dobrih odnosov med ljudmi, vse bolj in bolj prisiljen zatirati svojo jezo ter kazati ljubezniv obraz, ko je bližje temu, da bi robantil in klel ter tolkel po mizi, če že ne po svojem nasprotniku. Kot vsak iz svoje izkušnje ve, ima jezavo razpoloženje ustrezní izraz tudi na delovanje srca in ožilja: togota nam požene kri v glavo, srce nam tedaj živahneje utripa, te pojave pa spremlja tudi povišanje krvnega pritiska. Saj je to navsezadnje čisto smotrna reakcija: človek je

jezen, ko se čuti v svoji integriteti ogroženega. V takšni situaciji se mora pripraviti na obrambo, na boj, in pojačanje delovanja krvotoka je vsekakor izraz mobilizacije organizma. Ko človek da duška svoji jezi tako ali drugače, se mu jeza poleže, z njo pa tudi opisani pojavi na krvotočnem sistemu. Toda, če svojo jezo venomer le prikriva in zatira in ji ne pusti niti najmanjšega ventila, mu jeza navsezadnje res ne pride več do zavesti, ampak telesni odraz v obliki povišanega krvnega pritiska pa ostane.

Tudi ta razlaga ne zadovoljuje, ker ne daje odgovora na vprašanje, zakaj nekateri zbolijo, drugi pa ne, četudi so vsi podvrženi enakim obremenilnim situacijam.

2. Teorija adaptacije

Za razvoj psihosomatskih bolezni so odločilni samo stresni ne pa osebna struktura ali narava konflikta. Po tej teoriji odgovarja organizem na vsak stres s tkivnimi, endokrinimi in organskimi nespecifičnimi spremembami. Fiziološki pojavi, ki spremljajo kronično anksioznost, so identični, ne glede na to, kakšna situacija je povzročila tesnobo. Adaptacija nastaja v treh fazah: alarm, upor in izčrpanost. Bolezen pomeni potemtakem neadaptiranost. Ta teorija ne more dokazati, da se organizem res na enak način odziva na različne dražljaje.

3. Druge teorije

Zaradi preglednosti naj omenim še likovnopsihološko razlago, eksistencialno razlago, ki išče povezavo s filozofijo, in sovjetsko kortikovisceralno teorijo, ki pa v skladu s Pavljevaljevim naukom ostaja na ravni fiziologije.

4. Celostna razlaga

Mi se bomo pridružili celostni razlagi, ki vidi v nastanku psihosomatskih bolezni več dejavnikov; od kombinacije le teh je odvisno, kateri organ bo zbolel.

Po tej teoriji je zlasti treba upoštevati:

1. vrsto nevrotskega konflikta, ki je odvisen od osebnostne strukture, in seveda narobe: osebnostna struktura pospešuje nastanek specifičnega nevrotskega konflikta
2. razvojno obdobje, v katerem je bil otrok nevrotsko stigmatiziran, ker imajo različni organi v različnih obdobjih različno emocionalno valenco. Tako je napr. prebavni trakt občutljiv v obdobju od šestega meseca do drugega leta, koža v prvem letu, miškulatura od drugega do četrtega leta itd.
3. vpliv rizičnih dejavnikov: človekov način življenja, ki ga po eni strani določa osebnostna struktura, po drugi strani pa zahteve sodobnega načina življenja, lahko nenehno in vedno na enak način obremenjujejo le isti organski sistem (npr. menedžerstvo obremenjuje ožilje).
4. vrstaprovokativne oz. sprožilne situacije: ni vsaka obremenilna situacija za vsakega enako ogrožujoča. Patogenost situacije tudi ni odvisna od jakosti pritiskov, saj vemo, da lahko ljudje brez posledic prenesejo zelo hude in dolgotrajne psihične obremenitve, kot so strah, negotovost,

ogrožanje, nevarnost, bližajoča se katastrofa itd. Patogenost situacije je v marsičem odvisna od osebnostne strukture. Tako je za depresivno strukturo obremenjujoče vse, kar je v zvezi z izgubo, posebno z izgubo človeškega stika, kar se npr. dogaja pri emocionalni ohladitvi zaradi slabih medosebnih odnosov.

Dve veliki skupini psihosomatskih bolezni

Franz Alexander je delil psihosomatske bolezni na dve veliki skupini. Delitev je naredil glede na to, kakšno naravnost pokaže posameznik v emocionalno obremenilni situaciji:

- ali je pripravljen na boj oz. beg
- ali teži k umiku pred zunanjo aktivnostjo v pasivnost in odvisnost.

Osebe, ko so zavrte na uveljavitvenem, samopodreditvenem, agresivnostnem področju, reagirajo po prvem načinu. Pri njih se sicer sproži pripravljenost vegetativnega sistema za akcijo, ki pa zaradi zavrtosti izostane. V skupini ljudi, ki tako reagirajo, bi bili bolniki s povišanim krvnim pritiskom, menežersko boleznijo, sladkorno boleznijo, povečanim delovanjem ščitne žleze, kroničnim revmatičnim vnetjem sklepov in lumbosakralnim sindromom.

V drugo skupino pa spadajo ljudje, katerih živčevje v položaju, ko so ogroženi in bi morali mobilizirati vse svoje sile, reagira s počasnim delovanjem. Mednje naj bi spadali bolniki s psihosomatskimi motnjami prebavnega trakta.

Za prvo skupino bolezni je značilno, da prevladuje tonus simpatikusa, to je živčnega sistema, katerega naloga je mobilizacija organizma za aktivnost. Bolezni te skupine bi lahko imenovali simpatikotonične.

V drugo skupino pa bi spadale tiste bolezni, za katere je značilno, da jih spremlja povečano delovanje parasimpatikusa, to je živčnega sistema, katerega naloga je priprava organizma na počitek, kar se dogaja ob utrujenosti in izčrpanosti pa naj gre za resnično stanje ali samo subjektivni doživljaj.

Ta sistem ima nalogo čuvati organizem pred trošenjem energije.

Prva skupina bolezni se povezuje s tako imenovano prisilno, anankastično, uveljavitveno osebnostno strukturo. Dinamična osnova te strukture je agresivnostna zavrtost. Agresivnost tu ni pojmovana kot destruktivnost, pač pa v smislu prodornosti, podjetnosti oz. uveljavitvenosti. Posledice zavrtosti se kažejo v nesposobnosti za aktivno in podjetno uveljavljanje, v nesposobnosti za samoaktivnost. Ker je onemogočeno svobodno spontano aktivno uveljavljanje človekovih agresivnostnih potreb, pride do problemov z doživljanjem lastne vrednosti. To se skuša razrešiti na ta način, da se občutek nezadostne lastne vrednosti nadomesti ravno z uveljavljanjem. Toda ta kompenzatorna prizadevanja ne izvirajo iz človekove svobodne volje, iz njegovih resničnih potreb, pač pa iz strahu pred razvrednotenjem. V takih pogojih postane življenjsko vodilo to, ali je nekaj dovolj dobro, dovolj pravilno narajeno in seveda, če je oseba dovolj dobra in vredna. Zaradi tega je za to strukturo značilna storilnostna problematika. Od tod izvira ambicioznost teh ljudi, želja po uveljavitvi, delavnost, poslušnost itd.

Za razumevanje psihogeneze bolezni te skupine je pomembno, da povečano kompenzatorno aktivnost spremljajo napetost, strah, negotovost in dvom, kar se odraža tudi v mišlicah. Čim bolj so ekspanzivne težnje blokirane, tem večja je motorična mobili-

zacija in tem bolj je treba blokirati motorične impulze. Zato so za to strukturo značilne težave z motoriko: veliko je motoričnih simptomov v smislu mišične napetosti, motorične okornosti in nespretnosti. Dolgotrajna motorična napetost postopno povzroča mikro okvare, vnetja na sklepih, ki naj bi bila podlaga raznim revmatičnim vnetjem sklepov in lumbosakralnemu sindromu.

Za vse bolezni te skupine je značilno, da pripravljenosti organizma na aktivnost z odgovarjajočo fiziološko spremljavo, ne sledi sprostitev. Osebe s to strukturo zaradi svojega perfekcionizma nikdar niso zadovoljne s svojimi storitvami. Vprašanje lastne vrednosti in od tod izvirajoča kompenzatorna prizadevanja jih ženejo v vedno nove aktivnosti. Zanje delo nikdar ni dovolj dobro, zato tudi nikdar ni končano in zato tudi nikdar ne pride do psihične in fiziološke sprostitev organizma. Razumljivo, da lahko takšna naravnava postopno okvari organizem.

Do formiranja te osebnostne strukture pride takrat, kadar otroka prenasilno omejujemo, če mu preveč in prepogosto prepovedujemo, če ga omejujemo pri motorični aktivnosti, če mu onemogočimo prve lastne podvige poseganja v okolico. Posebno nevaren je vzgojni perfekcionizem staršev, zaščitniška vzgoja, togost in drugo.

Delovni invalidi z značilnostmi uveljavitvene osebnostne strukture

Uveljavitvena osebnostna struktura se, kot že rečeno, povezuje predvsem z menežersko boleznijo, lumbosakralnim sindromom, revmatičnim vnetjem sklepov in povečanim delovanjem ščitne žleze.

Kadar obravnavamo osebe s to strukturo in z opisanimi psihosomatskimi motnjami oz. boleznimi, kot invalide ugotavljamo, da se vedejo drugače kot osebe s psihosomatskimi boleznimi iz druge skupine. Zanje je značilno, da nerade iščejo pomoč pri zdravniku in dolgo odvrtaajo misel na invalidsko zaščito. To se dogaja preprosto zato, ker si ne morejo "dovoliti" bolezni in se ustaviti pri svojem tempu, oz., ker se ne znajo znebiti številnih dolžnosti in funkcij in mislijo, da so nenadomestljivi. Bolezen doživljajo kot nekaj, kar znižuje njihovo lastno vrednost. Zato jo skušajo čim dlje skrivati pred drugimi. Kar čez noč pa se lahko pri teh osebah sproži potreba po bolniškem staležu in kasneje po invalidski zaščiti. Značilno je, da se simptomatika okrepi v značilnih provokativnih situacijah rivalitete in konkurenčnega boja, kar se navadno zgodi v letih, ko začno popuščati naravne sposobnosti. Težnja po upokojitvi se pojavi kot zasilni izhod, kot manjše zlo. Z upokojitvijo se hočejo izogniti situacijam, ki so zanje neprijetne in z vrednostnega stališča nesprijemljive. Oglejmo si tak zelo značilen primer.

Zavarovanca P.E. starega 50 let, visokokvalificiranega delavca, višjega kontrolorja, je v podjetju obravnaval socialni delavec in je med drugim napisal naslednje: "Zavarovanec je v podjetju zaposlen od leta 1947 dalje. Bil je ves čas priden in marljiv delavec. Nikoli ni bil v bolniškem staležu, oz. ga ambulanta do zadnjega časa sploh ni imela v evidenci. Vsa leta je bil zaposlen na odgovornih delovnih mestih. Opravljal je tudi razne odgovorne funkcije v delavskem samoupravljanju. Zadnje čase je pri imenovanem opaziti psihično opešanos, ki ima za posledico zmanjšano koncentracijo. V glavi ima še tujek iz vojne, kar mu

povzroča pogoste glavobole in vrtoglavice, tako da ne more biti skoncentriran in enakovreden sodelavcem v skupini. Glede na zdravstveno stanje mu komisija v podjetju ne more nuditi lažjega dela v polnem ali skrajšanem delovnem času. Predlog komisije je, da se ga invalidsko upokoji".

Na psihološkem pregledu pri testiranju njegovih sposobnosti ni bilo mogoče najti ničesar, kar bi lahko razjasnilo njegovo delovno neučinkovitost.

Ugotovil pa sem, da je po svoji notranji psihodinamiki uveljavitveno strukturirana osebnost. Pri delu in v življenju je funkcioniral po nadkompensacijskem principu. Biološka potreba po ekspanzivnosti in prodornosti je bila z vzgoje zlomljena, zavrta, a pri tem predelana v nadkompensacijsko obliko in se je izražala v pretiranem sprejemanju tistega kar se je od njega že v otroški dobi zahtevalo. Bil je redoljuben, natančen, točen, zanesljiv, korekten, podredljiv, ambiciozen, konvencionalen, lojalen, že kar dogmatičen in podobno. Do sedaj je bil uspešen in upoštevan. Ves se je predajal delu. Za podjetje je žrtvoval svoj prosti čas in za to ni zahteval plačila. Za svojo predanost in uspešnost je dobil že več priznanj. V zadnjem času pa ga vedno manj upoštevajo. Podjetje uvaja mnoge reorganizacije. Dolga leta je bilo podjetje v krizi in je bilo prisiljeno spremeniti stari način dela in uvesti novo tehnologijo in nov proizvodni plan. Prihajajo mnogi novi, mlajši, perspektivni kadri. Mladi tehniki, ki so za proizvodnjo praktično še neuporabni, ki jih mora praktičnih stvari učiti on, imajo višjo plačo kot on, ki je pomagal postaviti tovarno. To ga zelo boli in grize. Najtežje mu je, da so ga uvrstili v seznam sedemdeset odvečnih, "odpisanih" ljudi.

Pravi: "Trdno sem se odločil, da grem v penzijo, ker se ne bom pustil, da bi me sekirali in potiskali sem in tja". Težave, ki jih navaja (vrtoglavica, pozabljivost, hrbtenica) so manj pomemben, navidezni motiv za njegovo odločitev. So bolj vstopnica za umik, ki bi najmanj rušil njegovo samo spoštovanje.

Bil je upokojen z naslednjimi diagnozami: zvišan krvni pritisk, 170/90, kompenzirana okvara srčne mišice, lažja okvara hrbtenice, okvara notranjih ušes in kronični katar dušnikov.

Kadar obravnavamo te osebe kot invalide III. kategorije, izrazito odklanjajo vsako drugo delo, ki na socialni vrednostni lestvici nižje kotira. Teh ljudi ni mogoče pripraviti do čuvajskega ali vratarskega dela. Radi poudarjajo svojo dosedanjo uspešnost in zaslužnost in s tem tudi pravico do boljšega dela. Pri mlajših invalidih izvirajo iz te skupine tisti, ki se želijo poklicno rehabilitirati s šolanjem. Šolanje jih lahko usposobi vsaj za eno kvalifikacijsko stopnjo višje, kot so jo imeli pred invalidnostjo oziroma obravnavanjem.

Lahko rečemo, da z vidika delovnih karakteristik osebe iz te skupine razpolagajo z zaželenimi osebnostnimi lastnostmi: so disciplinirani, delovni, vestni, natančni, zanesljivi, poslušni, lojalni, normativni itd. Vse te lastnosti služijo njihovi kompenzatorni potrebi po stalnosti, stabilnosti, konformizmu, skratka vsemu tistemu, kar jih ščiti pred akcijo, iniciativo, svobodno podjetnostjo.

Pri šolanju delovni invalidi te skupine velikokrat odpovedo, kar na prvi pogled ni logično, saj smo jih okarakterizirali kot

delovne in vztrajne. Učenje pač ni neka utirjena aktivnost, za katero bi zadostoval šablonski pristop. Zahteva namreč izrazito aktivno pozornost, gibkost in iniciativo pri iskanju novih relacij, to pa je tisto, kar tem ljudem manjka. Zato se tako pogosto dogaja, da rehabilitantom manjka pri učenju avtonomna motivacija, kar se mora nadoknaditi s heteronomno motivacijo. To problematiko obravnava prispevek spremljanje delovnih invalidov.

Seveda boste nekateri moje navedbe skušali primerjati z lastnimi izkušnjami, ki jih imate z ljudmi iz opisovane skupine, Verjamem, da boste ugotovili, da pravega sklada ni. Kar zadeva osebe s kardiovaskularnimi in srčnimi boleznimi mi prav lahko pritrpite, da se osebne lastnosti teh ljudi ujemajo z opisom uveljavljene strukture. Seveda popolnega sklada ne more biti, ker v življenju čistih tipov nikdar ne najdemo, ali pa izjemoma redko. Osebnost je kombinacija večih struktur, pri čemer pa običajno ena struktura prevladuje in daje osnovni pečat osebi.

Predvidevam, da je veliko razhajanja med mojim opisom in vašimi izkušnjami s tako imenovano skupino "hrbtencičarjev".

Najprej je na mestu vprašanje, zakaj je med delovnimi invalidi ta skupina tako močno zastopana, saj je po številčnosti čisto na vrhu. Zanimivo je, da med kmečkim prebivalstvom te bolezni praktično ni. Tudi to je res, da bolezen ni enakomerno porazdeljena po regijah. Tisti, ki se neposredno ukvarjamo z zaposlovanjem invalidov, vemo da je v tej skupini veliko takih, ki določen čas po upokojitvi "ozdravijo" in ne iščejo več pomoči pri ortopedih. Med "hrbtencičarji" je več žensk kot moških.

Franz Alexander daje za lumbosakralni sindrom naslednjo psihodinamično razlago, ki je posneta po pretežno ženskih primerih:

- omejevalen in preveč zaviralen vpliv staršev
- upor proti omejevalnemu vplivu staršev
- strah
- temu sledi upor proti pretirani odvisnosti od staršev, kar se skuša doseči s svobodnimi aktivnostmi in v tekmovalnem športu v otroških in mladeniških letih
- ta proces se nadaljuje v sovraštvu, ki se izraža v "dobrohotni" tiraniji in v odklanjanju ženske vloge v kasnejših letih
- pride do prekinitve uspešnih vzorcev uslužnosti in obvladovanja okolja
- posledica je naraščanje mišične napetosti, temu pa sledi skleno vnetje.

Do neuspešnih vzorcev vedenja naj bi prišlo takrat, ko oseba spozna, da ima le malo možnosti za uspeh, ko vsi okrepljeni napor in vsa povečana aktivnost ne privedejo do zadovoljitve prestižnih potreb. Ko oseba to spozna, opusti nadalnje poskušanje.

Danes ima ženska v konkurenčni situaciji realno manjše možnosti za uspeh, zato tudi prej odhaja z "bojišča".

Seveda je to samo ena od mogočih razlag. Prav mogoče bi tudi bilo, da se skozi to obolenje, ki daje glede na zdravstveno doktrino več upanja na invalidsko zaščito, prebija tudi del mešanih struktur s prevladovanjem depresivne problematike.

Kot kažejo izkušnje, je pri hrbteničnih obolenjih doživljanje bolečine prav posebno pomembno. Mnogo ljudi ima z leti težave s hrbtenico, toda tem težavam ne posvečajo posebne pozornosti. Objektivne medicinske preiskave odkrijejo pomembne spremembe na hrbtenici, pa vendar ne pride do izbruha bolezni. Da se bolezen pokaže, je potrebna provokativna situacija. Slutiti se da, da je ta povezana z izgubo možnosti za kompenziranje občutka notranje nemoči. Taka situacija aktualizira in intenzivira notranjo konfliktnost, kar se odraža na potenciranem doživljanju bolečine. Bolečina dobi tukaj svojo funkcijo: opraviči naj posameznika pred nesposobnostjo za uspešno konkuriranje in zmanjša naj moreči občutek lastnega razvrednotenja.

Psihosomatske bolezni prebavnega trakta

Psihosomatske motnje prebavnega trakta se povezujejo z depresivno in retentivno osebnostno strukturo. Za razumevanje naše problematike je posebno pomembna depresivna osebnostna struktura. Medtem ko pri uveljavitveni osebnostni strukturi nastopajo upokojitvene težnje zaradi izogibanja situaciji, ki ogroža osebo v doživljanju veljave in samospoštovanja, pa pri depresivni nevrotski strukturi najdemo finalno usmerjenost v invalidsko upokojitev.

Pa si jo najprej oglejmo.

Značilnost depresivne nevrotske strukture je nesposobnost biti kaptativen, osvajalen, torej si nekaj vzeti, osvojiti. Ker so te osebe zavrte na področju zadovoljevanja potrebe po posesti pride do dinamične, reaktivne tvorbe, to je do bazične bojazni pred izgubo. Kdor si ni sposoben vzeti tistega, kar mu legitimno pripada, je zanj psihologično, da se boji izgubiti tisto, kar

že ima. Za depresivno osebnostno strukturo predstavlja nevarnost že vsaka distanca, ne prenesejo oddaljevanja, emocionalnega ohlajanja, hočejo čim več bližine, težijo k čim večjemu prilagajanju, k čim tesnejšemu sožitju. Distanco zelo hitro čutijo kot zapuščenost, na katero reagirajo z občutkom depresije in malodušja. Bližino skušajo doseči velikokrat z lastnim predajanjem in požrtvovalnostjo. To so navadno skromni, požrtvovalni ljudje, ki svojo pomoč kar sami ponujajo. Bojazen pred izgubo se lahko seveda nadkompenzira in se v tem primeru izraža v sebičnosti, zahtevnosti, neučakanosti, požrešnosti, vse tja do grabežljivosti. To je v bistvu nadkompenzacija lastninske problematike. Pri dekompenzaciji pa se lastne želje opuščajo zato, ker bi lahko ogrožale simbiozo z drugimi. S tem načinom predejanja in požrtvovalnosti ogrožajo sami sebe, saj jih drugi resnično lahko začnejo izkoriščati.

Zaradi nesposobnosti, da bi zadovoljili svoje oralne potrebe, to je potrebe po posesti, jih stalno spremlja občutek lakote, lakote v literarnem smislu. Stalno imajo občutek, da jim nekaj manjka, da nekaj pogrešajo, spremlja jih neko nezadovoljstvo. Fenichel pravi, da so lačni ljubezni oziroma bolje rečeno narcistične hrane. Takega človeka stalno spremlja izvenzavestna želja, neko hlepenje, da bi bil na materinski način oskrbljen in nahranjen. Takšne izrinjene težnje pa so dražljaj za fiziološke spremembe v želodcu, kakršne sodijo k normalnemu hranjenju, le da se tu pojavljajo na prazno.

Vlogo varuha, ki naj bi jih čuval in ščitil, lahko projicirajo v socialne ustanove varstva, skrbstva ali zavarovanja.

Zaradi bojazni pred izgubo doživlja tak človek svet okoli sebe kot sovražen ali zahteven. Ker tak človek ni sposoben zahtevati na sproščen, svoboden način, ustvari razne obrambe, kot je npr. ideologija o krivičnem svetu. Zaradi svojega nespretnega načina delovanja se vsakič znova srečuje z razočaranji. To lahko privede do obupanosti in resignacije. Izhod najde v pasivnosti, la-
godnosti, sanjarjenju in socialni izolaciji, kar omogoča neko resignirano uživanje, ki deluje v smislu zadoščenja (jaz pa nisem tak, nimam komolcev).

Jasno je, da predstavlja invalidska upokojitev za takega človeka pravi eldorado. Vzniknejo latentna pričakovanja, ki naj jih invalidska upokojitev oziroma dela nezmožnost zadovolji. V predstavi takega človeka naj bi z upokojitvijo odpadle vse težave v življenju, upokojitev naj bi jih varovala pred sovražnostjo, rivaliteto, konkurenco, pred nujnostjo življenjske borbe. Renta se pridobi enkrat za vselej, in ko je priborjena, priteka sama. Inicijativnosti, poskušanje in vsakodnevno osvajanje niso več potrebni .

Ker te osebe niso sposobne zahtevati na neposreden način, naredijo to preko bolezni. Bolezen je tista, ki jim daje pravico do upokojitve, češ da invalidske zaščite ne zahtevajo zaradi sebe, ampak zaradi bolezni. Bolezen doživljajo kot posledico prevelikega žrtvovanja v življenju in pri delu. Delo je zanje patogen faktor, ki je izzval bolezen, invalidska zaščita pa naj to krivico popravi. Renta tendence postanejo trdovratne in dobijo finalni značaj, ko se vsa zasebna ideologija usmeri v dokazovanje delovne nesposobnosti. Tukaj dobijo simptomi finalni in zaščitni značaj, tako da s svojimi depresivnimi obeležji, kot

so izguba energije, nemoč, utrujenost, izčrpanost, izguba interesa, brezvoljnost, obup, aludiranje na možnost samomora onemogočajo sposobnost za delo.

Primer:

Obravnavanka, stara 43 let, po poklicu prodajalka, je bila operirana na maternici (odvzem maternice in jajčnikov). Že od prej ima gastritis in krtice na nogah. Med psihološko obravnavo se je ves čas pritoževala zaradi težkega življenja, velikega naprezanja pri delu in prikrajšanosti v življenju: "Sedaj nobeden ne vidi, da sem delala med vojno na terenu. V podjetju je toliko dela, da že sedem let nisem bila na dopustu. V podjetju me ne marajo. Imajo me za simulantko. Kaj morem, če se ne znam prilizovati in hliniti. Dokler si zdrav, si jim dober, ko pa zboliš, si jim odveč. Dijete se držim, sicer pa tako nič ne jem. Trebuh me boli, noge me bolijo, zbada me pri srcu, na nogah imam bule. Naj me dajo na pregled v Ljubljano. Pri privatnem zdravniku sem bila in ta je ugotovil, da sem bolna na debelem črevesu. Boli me križ, imam stalne glavobole, zaprta sem, drugič pa imam driske, dostikrat bruham. V službi sem žrtvovala svoje zdravje. Krivica se mi godi. Drugi so bolj zdravi, pa so invalidsko upokojeni itd."

Med obravnavo joče, kaže izraz obupanosti, namiguje na možnost, da ima raka. Odločno odklanja možnost, da bi se ponovno zaposlila. Tudi za lahko sedeče delo se ne čuti več sposobno. Karkoli ji predlagam, pri vsaki stvari najde kakšno oviro, ki naj bi ji onemogočalo delo.

Iz te skupine, pa naj gre za psihonevrotične motnje ali psihosomatske bolezni, se regrutira največje število oseb z rentnimi tendencami. Te so zaradi svoje finalne usmerjenosti zelo težko dostopne kakršnemu koli vplivanju.

Osebe s psihosomatskimi motnjami prebavnega trakta, kadar jih obravnavamo kot invalide tretje kategorije, težijo k takemu delu, kjer so deležne raznih olajšav in oprostitev, kot je npr. delo brez norme, režijsko delo, delo v dnevni izmeni in podobno. V tem pogledu se vedejo povsem drugače kot osebe iz skupine simpatikotoničnih bolezni. Ti s tretjo kategorijo ne želijo zgubiti na ugledu, medtem ko invalidi iz druge skupine k temu naravnost težijo in hočejo svoji invalidnosti dati tudi zunanje obeležje, da bi jih okolica strpneje obravnavala.

Psihodinamiki te skupine še prav posebno ustreza druga kategorija invalidnosti, to je kategorija, ki daje pravico do polovičnega delovnega časa.

Depresivna nevrotska struktura je bolj razširjena med ženskami. Zato nas ne sme presenetiti, da je prav med njimi tako veliko drugih kategorij. Pri ženskah je vrh upokojevanja dosežen okoli pet do osem let pred moškimi. Kaže, da se moški bolj upokojujejo po zakonitostih uveljavitvene strukture, ženske pa po dinamični depresivne strukture.

OCENE, PRIKAZI

JUGOSLOVANSKA SOCIALNA VARNOST V OČEH DRUGIH

D.E. Woodsworth, Social Security and National Policy: Sweden, Yugoslavia, Japan, McGill-Queen's University Press, Montreal and London, 1977.

David E. Woodsworth, profesor in bivši predstojnik šole za socialno delo univerze McGill v Montrealu, Kanada, je gradivo za svojo primerjalno študijo sistemov socialne varnosti na Švedskem, Japonskem in v Jugoslaviji zbiral tudi v naši državi, še posebej v Ljubljani, kjer je obiskal več ustanov, zato je njegova knjiga za nas še posebej zanimiva. Vedno je privlačno, in navadno tudi poučno zvedeti, kako nas vidijo drugi, še posebej, če je opazovalec dobronameren, nepristranski in strokovno razgledan, kar je profesor Woodsworth nedvomno. Njegov osnovni namen seveda ni pokazati, kako vidi in ocenjuje naš sistem tujec; tako pričakovanje bi bilo z naše strani nekoliko preveč etnocentrično. Pobude za njegovo študijo izvirajo iz kanadskih potreb in njihovih dilem na področju socialne politike. Z našega vidika, z vidika države, v kateri je bila izvedena socialistična revolucija, so videti te dileme kot razprave o davno rešenih vprašanjih, pri nas rešenih z razrednim bojem. Woodsworthu pa se v uvodnem poglavju še vedno zdi potrebno utemeljevati in opravičevati "socialne dajatve". V Kanadi se v zvezi z avtonomističnim gibanjem v Quebecu uporablja fraza "mirna revolucija". Podobno pa bi, po W., lahko označili tudi napredek, ki

je po vsem svetu privedel do tega, da je "socialna varnost politično in ekonomsko dejstvo". Tudi v Kanadi so po 2. svetovni vojni, po zaslugi načrta Leonarda Marsha (1943), vpeljali programe pomoči posebnim kategorijam prebivalstva: za nezaposlene in nezaposeljive, za starejše, otroke ali za celotno prebivalstvo (npr. zdravstveno varstvo). Te programe so uvajali iz različnih izhodišč in jih različno utemeljevali. Nekateri so poudarjali, da so ti programi predvsem ekonomski instrumenti. Denarne pomoči v različnih oblikah (npr. otroški dodatek) naj bi prispevale k povečanju in enakomernejši porazdelitvi kupne moči prebivalstva ter s tem ublažile gospodarsko recesijo. Načeloma naj bi ti programi stimulirali ali pomagali uravnati gospodarstvo, s prostim delovanjem tržišča delovne sile pa naj ne bi interferirali. Redno so jih uporabljali tudi v politične namene, predvsem kot sredstvo predvolilnega boja.

"Zvišanje pokojnin je priljubljena obljuba ljudi, ki se potegujejo za oblast". Poleg tega pa izražajo ti programi tudi resnično skrb za ljudi v stanju socialne potrebe. Ob tem so se v nemale razprave o osnovnih usmeritvah razvoja socialnega varstva, ki bi jih nekoliko poenostavljeno lahko prikazali kot dilemo med "kontraktualnim ali individualističnim" in "sistemskim ali kolektivističnim" modelom. Prvi se povezuje z ekonomskim liberalizmom, drugi pa pri iskanju sistemskih rešitev bolj poudarja vlogo države oz. dogovarjanja med nosilci oblasti. "Jasno je tudi, da je potreba po vladnem nadzorstvu nad socialno politiko neizogibna, toliko bolj, kolikor bolj kom-

pleksna postaja družba", trdi W. Navaja P.E. Trudeauja, ki je dejal: "Prihodnost kanadskega federalizma je nedvomno v smeri kooperacije" med različnimi ravni upravljanja. S tega stališča je tudi razviden obseg in domet te "kooperacije" in s tem tudi "mirne revolucije", ki je seveda daleč od kakršnekoli radikalne spremembe kapitalističnih odnosov, lahko pa vendarle pomeni korak dalje od liberalističnih pojmovanj k večji socialni varnosti prebivalstva seveda v skrajni posledici. Kako uresničiti ta "kooperativni pristop", ali z drugimi besedami, kakšen model neindividualističnega zavarovanja uvesti? "Ni pomembno razmisliti le, kakšne cilje želimo doseči ..., ampak (je treba razmisliti) tudi o mehanizmih upravljanja, to je o odnosu med birokracijo (v pomenu "administracije", op. B.M.) in političnimi strukturami ter o odnosu uporabnikov do obeh."

To je bil motiv, da je W. obiskal tri, med seboj zelo različne države, in proučil njihove sisteme socialne varnosti, da bi videl, ali bi se lahko v Kanadi zgledovali po tej ali oni značilnosti ureditve v teh državah. Izbral je "Švedsko, ker ima socialistično politiko, kapitalistično ekonomijo in uspešno industrijo; Jugoslavijo zaradi njene decentralizirane komunistične politike in industrijskega samoupravljanja; Japonsko zaradi paternalističnega, tehnološko učinkovitega in integriranega upravljanja vlade in industrije. Kljub velikim

razlikam vse tri iščejo kolektivne rešitve socialnih potreb". Zanimalo ga je predvsem, kakšna je sovisnost med socialnimi programi in organizacijo dela in kako upravljajo socialne programe, posebej še, kakšen je odnos med birokracijo, političnimi oblastmi in uporabniki. Kako enakomerno so porazdeljene dobrine in politična moč? Kakšen je odnos med to porazdelitvijo in delovno dobo? Kako na široko so med prebivalstvom porazdeljene socialne beneficije? Ali je prejemanje ene vrste ugodnosti olajša pridobitev drugih?

Da bi odgovorili na ta in podobna vprašanja, je po kratkem opisu osnovnih zemljepisnih in zgodovinskih dejstev in demografske strukture za vsako od treh držav opisal družbeno - politično ureditev. V zvezi z Jugoslavijo je posvetil precej prostora opisu nove ustave in osnovnih struktur in odnosov, ki jih uvaja. Sistem, ki je v primerjavi z ostalima dvema državama zapleten, je opisal z razumevanjem, zgoščeno in pregledno, tako da lahko tujec dobi dobro uvodno informacijo o našem sistemu. Podobne odlike ima tudi opis zavarovanja za nezaposlenost, opis zdravstvenega, pokojninskega in invalidskega zavarovanja in drugih oblik zagotavljanja socialne varnosti. Posebej poudarja, da skušamo v Jugoslaviji premostiti razlike med razvitimi in nerazvitimi republikami, področji znotraj republik in celo znotraj organizacij združenega dela z uveljavljanjem načela solidarnosti in medsebojne pomoči. Poudari, da se pri reševanju vprašanj starejših občanov kaže "velikansko spoštovanje" do borcev NOV, slabše pa se, po nje-

govem, godi npr. invalidom, ženskam in mladim ljudem, ki se skušajo zaposliti.

"Raven ugodnosti (dobiti) iz naslovov socialne varnosti ne zastaja toliko za povprečnimi plačami in se ne razlikuje toliko od enega področja do drugega, da bi se ustvaril občutek resne nepravilnosti med skupinami v populaciji Potrebno je še počakati na učinke nove ustave pri združevanju političnega, socialnega in ekonomskega odločanja. Toda kaže, da je pot za uporabo občega načela medsebojne pomoči pripravljena, tako da se bodo razlike zmanjšale, pa povečala sredstva; ali da bi tveganja vsaj bolj enakomerno porazdelili.

V vsakem primeru vprašanje, ali je absolutna raven sredstev in ugodnosti tolikšna kot v drugih sodobnih državah, ni tako pomembno kot vprašanje, ali je izenačen dostop do njih. V tem oziru se lahko porazdelitev sredstev uspešno primerja z večino zahodnih narodov, porazdelitev oblasti pa je verjetno boljša".

"Upravljanje in financiranje vseh vrst socialnih virov je v Jugoslaviji tesno povezano z upravljanjem gospodarskih in političnih zadev, kar zahteva sodelovanje velikega števila ljudi. Birokracije so navadno lokalne, torej majhne in odgovorne lokalnim političnim silam. Prispevki za socialno varnost se v načelu komaj razlikujejo od virov za doseganje gospodarskih ciljev na eni strani in od virov za druge socialne programe, npr. za vzgojo, na drugi strani. V večini kapitalističnih dežel ostro ločijo programe, ki naj bi služili skupnim ciljem, na primer vzgoja, ki so financirani kolektivno in jih

upravljajo javne oblasti, in programe, ki naj bi v prvi vrsti služili posamezniku kot na primer programi socialne varnosti. V skladu s tem se razlikujejo tudi politični in administrativni procesi. V zahodnem sistemu se prispevki posameznikov pogosto obvezno odvedejo že ob samem viru v osrednji fond, ne da bi tisti, ki prispeva, lahko o tem kaj odločal; nanje pa se glede kot na osebne investicije, zaradi katerih je dajalec upravičen do določenih dobiti. V Jugoslaviji se ta sredstva odtegnejo še prej in sicer kot odstotek od skupnega dohodka, ne glede na posamezne plače, in so tako vključena v nacionalni proizvod. Upravičenost posameznika do določenih dobiti je zajamčena s kolektivno odločitvijo in z zakonom ne pa z osebnim investiranjem. Upravljanje socialnih fondov, vključno z določanjem prispevkov in dobiti, je stvar krajevnih kolektivnih organizacij prispevajočih in uporabnikov. Cilj politike je doseči oboje: široko razprostranjenost pravic in njihovo soodvisnost, da bi čimveč ljudi vključili v dejavnost, povezane s prispevanjem, uporabo in upravljanjem socialnih dobiti. Jugoslavija predstavlja sistemski pristop k socialni politiki.

V vseh treh državah je delo osnova socialne varnosti. Beneficije so odvisne od delovne dobe ali dobe prispevanja pa tudi od višine prispevkov, ki je odvisna od osebnega dohodka. Beneficije, ki ne temelje na delu, pa so občutno nižje. Kaže, da je povsod po svetu tako, da so npr. socialne pomoči ali pokojnine, ki ne temelje na prispevku iz osebnega dohodka, ob-

čutno nižje od drugih dajatev ali pa jih sploh ni. S tem v zvezi opozarja W. na slabši položaj kmetov v Jugoslaviji. Nasploh pa je v teh državah težnja, da bi se različne oblike zavarovanja in varstva razširile na vse prebivalstvo. Absolutni znesek beneficij je seveda odvisen od ekonomske moči naroda, zato je boljši indikator ustreznosti razmerje med beneficijami in osebnimi dohodki. Glede tega sta Jugoslavija in Švedska na boljšem kot Japonska. Na podoben način primerja W. te tri države še po vrsti drugih postavk, ne toliko z namenom, da bi ugotovil katera dežela ima "boljši" sistem, ampak da bi razumel, zakaj je sistem tako, kot je ter kakšne so smeri njegovega razvoja in izpopolnjevanja. Dobro se namreč zaveda, da ni splošnega merila za učinkovitost sistema, saj je ta odvisna od kulture, vrednost in pričakovanj ljudi v posamezni deželi. Ob koncu se sprašuje, kako bi lahko ta primerjava koristila Kanadi. Pri tem na več mestih naklonjeno piše o jugoslovanskem sistemu.

Ko obravnava sistem odločanja in porazdelitev politične moči, pravi: "Spremembe v Jugoslaviji so bile seveda najbolj radikalne; korenito so premislili odnos med posameznikom in državo. Poudarjanje krajevne avtonomije in samoupravljanja nima primere v sodobnem svetu, ne med zahodnimi kapitalističnimi državami, ne v sovjetskem taboru, ne med razvijajočimi deželami. Jugoslavija je zvezna država, ker njene republike potrebujejo druga drugo, če hočejo ohraniti svojo neodvisnost od zunanjih sil, nobena pa si ne želi dominacije drugih. Krajevna avtonomija izvira iz istih pobud. To načelo

je tako močno, da so ponovno napisali celotno ustavo, da bi izrazili prednost lokalitete pred centrom. Nato pa je bilo treba najti sredstva za povezovanje delov. O taki ureditvi bi lahko razmislili tudi v Kanadi" In dalje: "Drugo področje, ki ga je vredno raziskati, je poudarek, ki ga dajejo v Jugoslaviji in vse bolj tudi na Švedskem, pravi naravi "prispevkov" v socialnem zavarovanju, ko jih obravnavajo kot davke (taxes). Prispevki so stvar kolektivne in ne individualne odgovornosti, zato jih določajo v dogovorih s podjetji in ne s posameznimi delavci. To ne vodi do zlorab. Nasprotno: razširjenost in kriteriji upravičenosti do beneficij so pogosto bolj omejeni kot v drugih deželah V Jugoslaviji delavci soodločajo o višini prispevkov (in beneficij) V Jugoslaviji še niso zadovoljni z rešitvijo vprašanja koordinacije, ki naj bi povezovala veliko število avtonomnih teles, vendar se zdi, da je sistem delegiranja navzgor, ki združuje socialno in ekonomsko politiko, obetaven Kanada je bolj enovita kot Jugoslavija, vendar ne more biti unitaristična kot Švedska. Nekatere politične oblike obeh dežel bi bilo dobro proučiti in prenesti v Kanado".

Studija profesorja Woodswortha seveda ne more prikriti (in tega tudi ne poskuša) svoje finkcionalistične usmerjenosti. Države, ki jih primerja, obravnava kot "sisteme", ki temelje na vrednostnem konsenzu, v resnici pa jih sestavljajo antagonistični razredi. Njegovo zanimanje je v skladu s pozitivistično tradicijo usmerjeno v izboljšanje upravljanja,

pri tem pa se ne dotika temeljnih družbenih nasprotij, zato ostajajo njegova razmišljanja in predlogi v okviru kapitalističnega sistema. Metodološki instrument, ki mu omogoča, da se ogne taki temeljni analizi, je deskriptivni pristop, shema postavk za opis sistemov zavarovanja. Tako vnaprej "izenači" tri tako različne države, kot so Švedska, Japonska in Jugoslavija. Če upoštevamo danosti sodobnega sveta in meje, ki jih postavljajo radikalnim prizadevanjem, tedaj morda njegovo prizadevanje v okviru "mirne revolucije" v Kanadi niti ne pomeni tako malo, posebno še, ker je odprt za sprejemanje tujih izkušenj. Vsekakor je njegov opis našega sistema pošten in dobronameren.

Blaž Mesec

MNENJA

NEKAJ MISLI O POKLICNI VLOGI STROKOVNEGA DELAVCA V
SOCIALNEM SKRIBSTVU

Pričujoče razmišljanje je vzpodbudil nedavni III. kongres socialnih delavcev Jugoslavije na Bledu. Pa ne morda zato, ker kongres ne bi opozoril na vse večjo potrebo po socialni dejavnosti ali na nagli razvoj te dejavnosti. Nasprotno, pripeljal me je do spoznanja, da bi morali delo na tem področju še bolj približati potrebam občanov, da bi bile ob drugačni organiziranosti še bolj zadovoljene. Omejila se bom na delo strokovnih delavcev pri skupnostih socialnega skrbstva in centrih za socialno delo, ki ga najbolj poznam in za katerega čutim, da ga je potrebno spremeniti. Pogosto nam očitajo, da smo služba, ki se vse preveč vztrajno in trdno oklepa pisarniških prostorov in administrativnega reševanja občanovih težav. Le v nujnih primerih smo prisiljeni delovati zunaj varnih pisarniških sten. Za mizo, na kateri je skoraj praviloma pisalni stroj, začena strokovni delavec pogovor s stranko, ki je polna predsodkov, ker je morala priti po pomoč. Niti prijazen, razumevajoč ton socialnega delavca ali drugega svetovalca ne razbremeni mučnega pisarniškega vzdušja, v katerem se je znašla stranka. Ne želim obtoževati, želim le izraziti mučni občutek strokovnega delavca, ki dela v takih okvirih.

V začetku novembra je bilo v Simonovem zalivu v Izoli posvetovanje na temo "Nekatere oblike odklonskega vedenja otrok

in mladostnikov", ki ga je organiziral Inštitut za kriminologijo v Ljubljani. Posvetovanje, ki se ga je udeležil le ozek krog strokovnih delavcev, ki delajo na področju osebnostno in vedenjsko motenih otrok in mladostnikov, ne bi omenjala, če ne bi prav na njem javno izrazili pomisleke o primernosti postopka zoper otroke in mladostnike pri skupnostih socialnega skrbstva. Slišali smo celo tezo, da je mladostnik v kazenskem postopku bolj zaščiten kot pri skupnostih socialnega skrbstva. Ob taki trditvi je v prvem hipu samoljublje strokovnega delavca močno prizadeto, ko pa človek malo premisli, spozna, da je v tem nekaj resnice. Na primer: Po zakonu o zakonski zvezi in družinskih razmerjih sme organ socialnega skrbstva odvzeti otroka tistim staršem, ki so zanemarili otrokovo vzgojo in varstvo. Če mora otrok v zavod, je po tem zakonu čas bivanja v zavodu neomejen. Nasprotno pa je mladoletnik, ki je storil kaznivo dejanje in je zaradi njega v postopku pri sodniku za mladoletnike, po kazenskem zakonu SR Slovenije (16. in 17. člen) oddan v vzgojni zavod ali celo v prevzgojni zavod za najmanj pol leta in največ tri leta. Tako so otroci in mladostniki, oddani z odločbo skupnosti socialnega skrbstva, lahko v zavodu več let, če razmere v družini ne pogojujejo njih vrnitve v družino. V takem postopku se skupnost socialnega skrbstva opisa na dva zakona: Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (Ur. list SRS, št. 15/76) in Zakon o splošnem upravnem postopku (Ur. list SRRJ, št. 32/78). Oba zakona dajeta socialnemu skrbstvu pravice in dolžnosti. V takem okviru pa je več različnih možnosti za praktično ukrepanje. Od iznajdljivosti strokovnega delavca je odvisno, kako bo ravnal v danem primeru.

Toge organizacije socialnih služb torej ne moremo spreminjati tako, da bi nedosledno izvajali določila zakonov. Spreminjamo jo lahko s spodbujanjem iznajdljivosti in gibkosti socialnih delavcev, ki naj bolje upoštevajo potrebe občanov, ki potrebujejo našo pomoč.

Stara resnica je, da imajo občani enak delovni čas kot službe socialnega skrbstva in centri za socialno delo. Tako je občan prisiljen oditi z delovnega mesta, če hoče poiskati našo pomoč, kar ga lahko zaradi nerazumevanja njegovih nadrejenih privede v novo stisko; ali pa pride v sredo popoldan, ko čaka v dolgi vrsti na že hudo utrujenega strokovnega delavca, od katerega pričakujemo ta dan deset ur učinkovitega dela s strankami in čimvečje razumevanje vseh, od prve do zadnje.

Prva povojna leta, ko je socialno skrbstvo nudilo pretežno materialne oblike pomoči, sta bila delovni čas in uvrščanje socialnega skrbstva med upravne organe kar ustrezna. Te oblike pomoči je mogoče reševati z izdajo odločbe. Danes, pa so problemi drugačni in tudi socialni delavci so boljše usposobljeni. Vseh vprašanj ne moremo reševati z izdajo odločbe ali z izjavami na zapisnik, kjer se stranka obvezuje, da je seznanjena s svojimi pravicami. Danes je naše delo v glavnem svetovalno, kar pomeni, da je naša naloga prisluhniti osebnim težavam, stiskam, pomagati strankam, da jih rešujejo in da sami preprečijo, da bi zašli vanje. To pa ni mogoče doseči z odločbo, ampak le s poslušanjem, poglobljenim spoznavanjem mehanizmov, ki so pri-

vedli posameznika ali skupine v svisko, pa seveda z vodenjem, svetovanjem in spremljanjem človeka pri njegovem osamosvajanju in zorenju. To so sicer znane stvari, ki pa jih je bilo potrebno navesti, ker imamo še vedno opraviti z zgrešeno predstavo o socialnem delu. Po tej predstavi lahko dela socialni delavec s strankami trikrat tedensko po štiri ure. Človek pa svojih težav nima programiranih na naše uradne ure. Taka togost pri organizaciji strokovnega dela, s katerim posegamo v zelo intimne dele človekove osebnosti, je poleg tega tudi etično vprašljiv. Svetovalcu bi morali omogočiti, da bi se poglobil v razmišljanje o človeku, kajti le tako bi lahko dajal svetovancu oporo, ki jo potrebuje. To pa seveda že dolgo ni mogoče samo med uradnimi urami. Socialni delavci smo to že spoznali, zato delamo s strankami tudi izven uradnih ur in tudi izven delovnega časa. Tak način dela pa seveda spet ni ustrezen, ker je prostovoljen in prepuščen dobri volji posameznega strokovnega delavca. Mogoče bi to vprašanje rešili z dežurstvi, ki bi bila zlasti na nekaterih področjih dela zelo potrebna in z izmeničnim delom v dopoldanskem in popoldanskem času.

Omenjene oblike dela ne bi zahtevale povečanih vlaganj v socialno skrbstvo. Večja dosegljivost strokovnih delavcev pa bi pomenila stabilizacijski odnos do organizacij združenega dela, saj delavcem ne bi bilo potrebno zapuščati dela, da bi dobili osebno pomoč. Tako organizirana strokovna služba bi delala poglobljeno strokovno in manj administrativno.

Tatjana Stepančič

INTERNATIONAL SOCIAL SECURITY REVIEW
(MEDNARODNA REVIJA SOCIALNE VARNOSTI)

Mednarodna revija socialne varnosti je glasilo Mednarodnega združenja za socialno varnost (International Social Security Association - ISSA). Združenje povezuje institucije, ki se ukvarjajo z različnimi področji socialne varnosti. Vanj so vključene tudi jugoslovanske samoupravne interesne skupnosti s področja socialne varnosti.

Mednarodna revija socialne varnosti izhaja štirikrat letno v angleškem, francoskem in nemškem jeziku. Vsebina je razdeljena na štiri dele: članke, novice o razvoju socialne varnosti v raznih deželah sveta, informacije o delu ISSA in nekaterih mednarodnih organizacij, ter bibliografijo.

Članki obravnavajo aktualne probleme socialne varnosti v posameznih državah, pogoste pa so tudi primerjalne študije o stanju socialne varnosti v več deželah. V preteklem letu je bilo veliko pozornosti namenjene starostnemu zavarovanju. Posebno zanimiv je članek Martina Tracy-ja: Trendi pri upokojevanju (Trends in Retirement). Avtor je analiziral značilnosti starostnega upokojevanja v naslednjih državah: Avstrija, Francija, Zk Nemčija, Madžarska, Danska, Finska, Norveška, Švedska, Združeno kraljevstvo in ZDA. Kot najbolj izrazito značilnost razvoja v zadnjih letih ugotavlja znižanje starosti ob upokojitvi. Eden od vzrokov za ta pojav so zakonodajne spremembe. V nekaj deželah

je bila znižana starostna meja za upokojitev (n.pr. na Norveškem od 70 na 67 let), po drugi strani pa se zavarovanci v vedno večji meri poslužujejo možnosti za predčasno starostno upokojitev. Razmeroma zelo malo zavarovancev pa se odloča za nadaljevanje zaposlitve po z zakonom določeni starosti za upokojitev, čeprav večina sistemov pokojninskega zavarovanja v obravnavanih državah tako zaposlovanje stimulira.

Zanimiv je tudi članek S.A. Smirnova: Varstvo materinstva: nacionalna zakonodaja in praksa v izbranih evropskih deželah (Maternity Protection: National Law and Practice in Selected European Countries).

Tudi v tem primeru gre za primerjalno-pravni oris ureditve v 14 državah in sicer: Belgiji, Bolgariji, Čehoslovaški, Danski, Franciji, obeh Nemčijah, Madžarski, Italiji, Nizozemski, Poljski, Romuniji, Švedski in ZSSR. V večini analiziranih ureditev so predvidene ugodnosti v skladu s konvencijami in poročili Mednarodne organizacije dela, vendar skoraj izključno le za matere. Izjema so nordijske države, ki so v zakonodaji predvidele, da nadomestila, dopuste in druge ugodnosti v zvezi z nego, vzgojo in varstvom otrok, koristi tisti od staršev, ki se več ukvarja z otrokom. Zakonodaja nekaterih drugih držav vsebuje sicer drobne, a pomembne ugodnosti za matere oz. starše. Tako n.pr. na Madžarskem mati lahko dobi odobreno odsotnost z dela, da neguje otroka, ki je v bolnišnici. V nekaterih deželah se lahko mati po preteku porodniškega dopusta odloči, da še določeno dobo ostane doma - z nižjim denarnim nadomestilom ali brez nadomestila - pri tem ji je zagotovljena stalnost zaposlitve, omenjena odbodja pa se ji priznajo v pokojninsko dobo.

Novosti s področja socialne varnosti v posameznih državah se nanašajo na pravno ureditev in druge probleme. Veliko je informacij iz dežel v razvoju. Kot ilustracijo "geografske" in vsebinske pestrosti navajamo v prostem prevodu nekaj naslovov iz lanskega letnika iz prve številke letošnjega leta: ZSSR - Nova vzorčna pravila za domove starih in prizadetih,; Nova Zelandija - Dodatek za prizadete otroke; Angola - Dekret o otroških dodatkih; Francija - Ukrepi za odpravo pomanjkljivosti v zdravstvenem zavarovanju; Alžirija - Trendi v socialni varnosti v letu 1979; Švedska - Razširitev dajatev iz zavarovanja staršev.

Novice o ISSA in mednarodnih organizacij obsegajo kratke informacije o zasedanjih njihovih organov, o strokovnih posvetovanjih, raziskovanju, regionalnih srečanjih članic ISSA in podobno.

Bibliografija vsebuje knjižne ocene in poročila o prejetih knjigah ter je lahko dragocen pripomoček za vse, ki jih zanimajo bodisi teoretični problemi socialne varnosti bodisi njihove praktične rešitve.

1. Letniki so označeni z eno leto starejšo letnico od dejanske objave. Tako imajo številke, ki so izšle v letu 1980 letnico 1979.

dr. Andreja Kavar - Vidmar

NOVE KNJIGE V KNJIŽNICI VŠSD

Psihologija

- Barber Paul J. Percepcija i informacija/ Pol Barber i Dejvid Leg; preveo Veljko Burić. - Beograd : Nolit, 1979. - 154 str; 18 cm. - (Psihološka biblioteka; 19)
- Blundell, John. Fiziološka psihologija/Džon Blandel; preveo Slavoljub Radonjić. - Beograd: Nolit, 1979. - 141 str; 18 cm.- (Psihološka biblioteka; 21)
- Bojanin Svetomir. Neurospihologija razvojnog doba i opšti reeduktivni metod) Svetomir Bojanin. - Beograd: Privredna štampa, 1979. - 228 str; 25 cm
- Bojanović Rade. Psihologija međuljudskih odnosa/ Rade Bojanović.- Beograd: Nolit, 1979. - 208 str; 18 cm. - (Psihološka biblioteka; 23)
- Davies D.R. Psihologija i rad /D.R.Dejvis, V.Dž. Šeklton; prevela Nataša Popivoda-Endresen. - Beograd: Nolit, 1979. - 130 str; 18 cm. - (Psihološka biblioteka; 24)
- Fransella Fay. Potreba za promenom /Fej Fransela; prevela Nada Korać. - Beograd: Nolit, 1978. - 123. str; 18 cm. - (Psihološka biblioteka; 2)
- Gahagan Judy. Interpersonalno i grupno ponašanje /Džudi Gahagan. - Beograd; Nolit, 1978. - 148 str; 18 cm. - (Psihološka biblioteka; 9)
- Greene Judith. Mišljenje i jezik /Džudit Grin; prevela Olivera Petrović. - Beograd: Nolit, 1978. - 161 str; 18 cm. - (Psihološka biblioteka; 8)

Havelka Nenad. Psihološke osnove grupnog rada u vaspitanju i obrazovanju: od grupe do kolektiva /Nenad Havelka. - Beograd: Naučna knjiga, 1980. - VIII, 242 str; 21 cm. - (Biblioteka Nauka i vaspitanje; 1)

Kirby Richard. Individualne razlike /Richard Kirbi i Džon Redford; preveo Veljko Đurić. - Beograd: Nolit, 1978. - 136 str; 18 cm. - (Psihološka biblioteka; 12)

Mackay Dougal. Klinična psihologija: teorija i terapija /Dougal Mekej; preveo Vladimir Petrović. - Beograd : Nolit, 1978. - 150 str; 18 cm. - (Psihološka biblioteka; 3)

Murrell Hywel. Povek i mašine /Hajvel Marel; preveli Svetlana Čizmić, Vladimir Blagojević. - Beograd: Nolit 1979. - 130 str; 18 cm. - (Psihološka biblioteka; 16)

Serpell Robert. Uticaj kulture na ponašanje /Robert Serpel; prevela Natalija Mijušković. Beograd : Nolit, 1978. - 147 str; 18 cm. - (Psihološka biblioteka; 17)

Puškin V.N. Parapsihologija i eksperimentalna psihologija /V.N. Puškin; prevela Milica Slavković. - Beograd: Nolit 1980. - 211 str; 19 cm. - (Psihološka biblioteka; 25)

Smiljanić Vera. Psihologija starenja /Vera Smiljanić. - Beograd; Nolit 1979. - 190 str; 18 cm. - (Psihološka biblioteka; 22)

Štajnberger Ivan. Čovek u automatizovanom sistemu: inženjerska psihologija /Ivan Štajnberger. - Beograd : Nolit, 1980. - 203 str; 18 cm. (Psihološka biblioteka; 30)

Trstenjak Anton. Pota do človeka: metode spoznavanja ljudi /Anton Trstenjak. - 2. izp. izd. - Celje: Mohorjeva družba, 1980. - 242 str; 21 cm. - (Družinska knjižnica; 6)

Trstenjak Anton. Med ljudmi : pet poglavij iz psihologije med-človeških odnosov / Anton Trstenjak. - 3. izp.izd. - Celje:

Mohorjeva družba, 1980. - (Družinska knjižnica; 5)

Winnicott D.W. Dijete, obitelj i vanjski svijet /D.W. Winnicott; preveo Božidar Kereković. - Zagreb: Naprijed, 1980. - 267 str; 23 cm. - (Biblioteka Psiha)

Berger Josip. Treći roditelj: novi pravci grupne psihoterapije /Josip Berger. - Beograd; Nolit, 1980. - 210 str; 19 cm.

Filozofija

Nešković Ratko. Filozofija i istinska zajednica: filozofske osnove marksizma /Ratko Nešković. - Beograd: Viša škola za socijalne radnike 1980. - 183 str; 25 cm

Delovno pravo

Brajić Vlajko. Radno pravo /Vlajko Brajić. - Beograd: Privredna štampa, 1980. - 387 str; 25 cm

Kavar Vidmar Andreja, Delovno pravo za študente VŠSD: skriptata /Andreja Kavar Vidmar. - Ljubljana: Višja šola za socialne delavce, 1980. - 155, 2, 6 str; 30 cm

Kadrovska politika

Družbeni dogovori o kadrovski politiki. - Ljubljana: DDU Univerzum, 1980. - 136 str; 21 cm. - (Kadrološki priročnik)

Družbenopolotični vidiki uresničevanja kadrovske politike in naloge kadrovskih služb: Referati strokovnega posvetovanja za vodje kadrovskih služb skupščin občin, maj 1977. - Ljubljana: DDU Univerzum, 1977. - 82 str; 24 cm.- (Zbirka Priročnik; 21)

Jerovšek Janez. Izobrazba in ekonomska uspešnost (Janez Jerovšek. - Ljubljana: DDU, Univerzum, 1980. - 253 str; 21 cm. - (Kadrološka knjižnica)

Kadrovska dejavnost v združenem delu. - Ljubljana: Delavska enostnost, 1980. - (Zbirka Aktualna tema)

Kadrovska evidenca kot instrument podružbljanja kadrovske politike in naloge kadrovskih služb. - Ljubljana: DDU Univerzum, 1978. - 111 str; 21 cm. - (Zbirka Priročniki; 37)

Program potreb po kadrih do leta 1985 v SR Sloveniji: (minimum kazalcev)/Uredila Stane Možina in Jože Florjančič. - Ljubljana: Center za samoupravno normativno dejavnost, 1980. - 198 str; 21 cm. - (Kadrološki priročnik)

Svetlik Ivan. Uspešnost dela strokovnih delavcev v OZD: raziskovalna naloga/(Nosilec Ivan Svetlik. - Ljubljana: Fakulteta za sociologijo politične vede in novinarstvo Univerze; Raziskovalni inštitut, 1980. - 82 str; 30 cm. - (Informacije)

Socialno varstvo. Socialno delo.

Centri za socijalni rad i vaspitne ustanove u izvršavanju vaspitnih mera /priredio Milan Radojević. -Beograd: Institut za socijalnu politiku, 1979.- 146 str; 21 cm

Istraživanja u centrima za socijalni rad. - Beograd: Zavod za proučavanje socijalnih problema grada Beograda, 1980. - 119 str; 24 cm. - (Socijalna zaštita; 1/1980)

Metod savetovanja u radu sa porodicama: (Materiali sa instruktivnog seminara održanog u Aranđelovcu 21. in 22. juna 1979. godine /Pripremljeno u redakciji Angeline Miljković, Milene Stojanović i Mire Zelenović. - Beograd: Institut za socijalnu politiku, 1979. - 90 str; 24 cm

Milosavljević Milosav. Delegatski sistem u socijalnoj zaštiti /Milosav Milosavljević, Marija Parun-Kolin. - Beograd: Institut za socijalnu politiku, 1979. - 92 str. 24 cm

Milovanović Milorad. Društvena zaštita samohranih majki u centru za socijalni rad. - Beograd: Viša škola za socijalne radnike, 1980. - 120 str; 21 cm

Nadzor stručnog rada u stanovima socijalne zaštite: rezultati nadzora stručnog rada u stanovima socijalne zaštite u Beogradu. - Beograd: Zavod za proučavanje socijalnih problema grada Beograda, 1980. 93 str; 24 cm. - (Socijalna zaštita; 1/1980)

Obretković Mirjana. Roditeljsko pravo i socijalna zaštita /Mirjana Obretković. - Beograd: Viša škola za socijalne radnike, 1980. - 142 str; 21 cm

Open care for the elderly in seven European countries: a pilot study in the possibilities and limits of care /Edited by Anton Amann. - Oxford /itd./:Pergamon Press, 1980. - 225 str; 26 cm

Osposobljavanje kadrova i naučno-istraživački rad u socijalnoj politici. Beograd: Jugoslovenska konferencija za socijalne delatnosti, 1980. - 159 str; 22 cm. - (Edicija "Savremene teme")

Paunović Milan. Uloga socijalnih službi u prevenciji maloletničkog prestupništva /Milan Paunović. - Beograd: Institut za socijalnu politiku, 1980. - 134 str; 21 cm

Porodični smeštaj dece - Miloševac /Miroslava Veljić i dr. - Beograd: Institut za socijalnu politiku, 1979. - 280 str; 24 cm

Pusić Eugen. Socijalna zaštita i društveni razvoj /Eugen Pusić; s engleskog prevela Ivana Morić. - Zagreb: Savez društava

socijalnih radnika Hrvatske, 1976. - (Biblioteka socijalnog rada)

Teaching social work research: Alternative programs and strategies /Edited by Robert W. Weinbach and Allen Rubin. - New York: Council for Social Work Education, 1980. - 86 str; 28 cm

Zajić Gradimir. Staračka domaćinstva na selu/ Gradimir Zajić. - Beograd: Zavod za proučavanje socijalnih problema grada Beograda, 1980. - 138 str; 19 cm

Mladoletniško prestopništvo

Perić Obrad. Maloletnički zatvor: primena i izvršenje /Obrad Perić). Beograd: Privredna štampa, 1979. - 115 str; 25 cm

Popović Milan. Delatnost starateljstva i vaspitnih ustanova u suzbijanju prestupništva kod mladih/ Milan Popović.- Beograd: Savremena administracija, 1978. - 186 str; 24 cm

Prevenција maloletničkog prestupništva. - Beograd: Institut za socijalnu politiku, 1980. - 126 str; 21 cm

Alkoholizam

Đukanović Borislav. Alkoholizam i porodica/ Borislav Đukanović. - Beograd: Privredna štampa, 1979. - 256 str; 25 cm

VESTNIK - delavcev na področju socialnega dela
izdajajo:

- Skupnost socialnega varstva Slovenije
- Republiški komite za zdravstveno in socialno varstvo
SRS
- Zveza društev socialnih delavcev Slovenije
- Višja šola za socialne delavce v Ljubljani

Financira: Skupnost socialnega varstva Slovenije

To številko je uredil Blaž Mesec, sodelovala sta dr. Franci
Brinc in Jože Valenčič.

Lektor: Marta Kocjan - Barle

Uredništvo je v Ljubljani, Šaranovičeva 5, tel. 316-370
(311-250, 310-702, 313-257).

Vestnik izhaja štirikrat letno.

Posamezna številka stane 30 din, za študente 15 din.

Letna naročnina znaša za delovne in druge organizacije 120.
din, za študente 60.- din. Na časopis se naročite na naslov:
Skupnost socialnega varstva Slovenije - za VESTNIK, Kidričeva 5,
Ljubljana.

Naročnino plačate na žiro račun Skupnosti socialnega varstva
Slovenije 50100-644-30047 z oznako "za Vestnik".

Prispevki se honorirajo.

Rokopisov ne vračamo.

SEZNAM DIPLOMSKIH NALOG, KI JIH JE
KNJIŽNICA VŠSD PREJELA V LETU 1980

1. ANDOLŠEK Stane. Prosti čas, ki ga preživijo učenci sedmega in osmega razreda osnovne šole Vide Pregarc v družinskem krogu. - Ljubljana, 1980. - 62,8 str.; 30 cm
2. BERTONCELJ - MIHOVEC Marija. Zavodsko varstvo starejših občanov v občini Škofja Loka. Vključevanje in življenje starejših občanov Škofja Loka v splošne socialne zavode za varstvo odraslih v letu 1977. - Ljubljana, 1978. - 55,7 str.; 30 cm
3. BEVC Mojca. Združbe mladoletnih prestopnikov. (Analiza mladoletnih delikventnih združb, ki so bile evidentirane na Centru za socialno delo Ljubljana-Šiška v letih 1976, 1977, 1978 in v I. polletju 1979). - Ljubljana, 1980. - 85,5 str.; 30 cm
4. BRODAR Irena. Socialna politika v SRS v obdobju od leta 1940 do 1950 s posebnim ozirom na socialno skrbstvo na območju Slovenj Gradec. - Slovenj Gradec, 1980. - 75 str.; ilustr.; 30 cm
5. BURIN Rada. Življenjske razmere delavcev zaposlenih v delovni organizaciji Mardešič s posebnim ozirom na migrante (priseljence). - Ljubljana, 1979. - 38, 8 str.; 30 cm
6. CAFNIK Irena & GAMSE Janko & WEISS Jožica. Socialna politika v SRS, v obdobju od leta 1940 do 1950, s posebnim ozirom na socialno skrbstvo - v občini Maribor. - Ljubljana, 1980. - 156 str.; 30 cm
7. ČERNEZEL Amalija. Problem alkoholizma v tovarni glinice in aluminija "Boris Kidrič" Kidričevo. - Ljubljana, 1979. - 59 str.; 30 cm
8. ČINKOLE Tonka. Analiza bolezenskih izostankov v HP Kolinška od 1. januarja do 31. decembra 1978. - Ljubljana, 1980. - 57 str.; 30 cm

9. ČRNIČ Zdenka. Socialna politika s posebnim oziroma na socialno skrbstvo v obdobju od leta 1940 - 1950 območje Bele Krajine. - Ljubljana, 1979. - 5 + 52 str.; 30 cm; ilustr.; 30 cm
10. DEŽMAN Majda & DOBRILA Majda & REPE Dušanka. Socialna politika v SRS, s posebnim ozirom na socialno skrbstvo - območje občine Radovljica. - Ljubljana, 1979. - 92 str. pril.; ilustr.; 30 cm
11. FERLIČ Dragica. Rejništvo v občini Celje v letu 1979. - Ljubljana, 1980. - 50 str.; 30 cm
12. GAJŠEK Olga. Socialni aspekti bolezenskih vzrokov izostajanja z dela v kemični industriji JUB Dol pri Ljubljani. - Ljubljana, 1980. - 133,7,10 str.; 30 cm
13. GLOBOČNIK Anica. Proučevanje možnosti za ustanovitev rehabilitacijskega centra na Gorenjskem. - Ljubljana, 1980. - 89,7 str.; 30 cm
14. GLOBOKAR Vojka. Pojavnost alkoholizma v občini Ljubljana Vič Rudnik. - Ljubljana, 1980. - 55 str.; 30 cm
15. GOLIČNIK Marija. Vpliv socialno-ekonomskega statusa družine na poklicne odločitve učencev osmih razredov osnovne šole "Vera Šlander" Polzela. - Ljubljana, 1979. - b.p. 40
16. GOLJA Nevenka. Socijalna integracija djece obuhvačene specijalnim osnovnim školovanjem na področju občine Labin (u razdoblju od 1973. do 1977. godine). - Ljubljana, 1980. - 46 str. .: 30 cm
17. GOMBOC Cvetka. Kakšnih oblik pomoči psihologa bi si želeli v VVZ. - Ljubljana, 1980. - 32 str.; 30 cm
18. GORUP Branislava, Aplikacija socialne anamneze. - Postojna, 1977. - 82 str.; 30 cm
19. HABJAN Marija. Izobraževanje delavcev ob delu pri Delavski univerzi v Celju . - Ljubljana, 1980.- 48 str.; 30cm
20. HAFNER Valerija. Delovanje samoupravnih interesnih skupnosti socialnega varstva občin in mesta Ljubljane. - Ljubljana, 1979. 68 str.; 30 cm

21. HOLY Tatjana. Preživljanje prostega časa učencev sedmega in osmega razreda na osnovni šoli Franceta Bevka (razlike med celodnevno in poldnevno osnovno šolo). - Ljubljana, 1980. - 48 str.; pril.; 30 cm
22. HORVATIČ Lidija. Prosti čas učencev osnovne šole Cvetko Golar v Ljutomeru in njihove življenjske razmere. - Ljubljana, 1979. - 6 + 60 str.
23. HUMAR Ana. Socialne razmere družin mladostnikov, ki so poskušali napraviti samomor. - Ljubljana, 1980. - 49, 6 str.; 30 cm
24. HUMAR - FONDA Ivanka. Priprava otroka na šolo. - Ljubljana, 1979. - 41 f. str.; 30 cm
25. ILC Ana & ŠPOLAR Irena. Rejništvo otrok v SR Sloveniji. Povzetek diplomskih nalog v zadnjih petih letih. - Ljubljana, 1980. - 48, 5 str.; 30 cm
26. JAKOP Draga. Rejništvo v občini Radlje ob Dravi v letu 1979. - Radlje ob Dravi, 1980. - 60 str.; 30 cm
27. JANJANIN Nedeljka. Analiza bolezenskih izostankov v industriji baterij Zmaj Ljubljana v letu 1979. - Ljubljana, 1980. - 57 str. .; 30 cm
28. JANKOVIČ Antonija & KUCHAR Bernarda. Vpliv socialnega statusa učenca in družine na uspešnost učenca in priljubljenost. - Ljubljana, 1980. - 49 str.; 30 cm
29. JAVORNIK Rudi. Mladoletno prestopništvo v občini Jesenice. - Jesenice, 1980. - 54 str.; 30 cm
30. JERIČ Bojan & MALEC Stanka & MIHELČIČ Ida. Razvoj socialne politike v obdobju od leta 1940 do 1950 v občini Cerknica, s posebnim oziroma na socialno skrbstvo. - Ljubljana, 1980. - 240 str.; 17 str. pril.: 29 fot. posnetkov 1 zvd.; 30 cm
31. JUVANČIČ Katarina. Življenjske razmere delavcev iz drugih republik. - Raziskava je bila narejena med delavci ŽTO - TOZD za promet Ljubljana. - Ljubljana, 1979. - 49 str.; 30 cm

32. KLARIČ Ana. Planiranje kadrovskih potreb v TOZD Gozdarstvo Rog za leto 1980. - Ljubljana, 1980. - 44 str.; 30 cm
33. KLINAR Darinka. Prosti čas učencev sedmih razredov osnovne šole Karavanških kurirjev NOB na Jesenicah v šol.l. 1978/79. - Ljubljana, 1979. - 64, 5 str.; 30 cm
34. KOBETIČ Fanika & PLESEC Marija. Kultura prostega časa v družini. Prosti čas družin s šoloobveznimi otroki v Štepanjskem naselju. - Ljubljana, 1980. - 62 str.; 30 cm
35. KOGOVSĚEK Irena & KOVAČIČ Frančiška. Socialna politika s posebnim ozirom na socialno skrbstvo v obdobju od leta 1940 do 1950 v občini Ptuj. - Ljubljana, 1979. - 121 str.; 30 cm
36. KOLŠEK Danica. Spreminjanje vlog v procesu zdravljenja alkoholizma. - Ljubljana, 1980. - 74, 13 str.; 30 cm
37. KORITNIK Tatjana. Analiza demografske strukture invalidnih oseb in ustreznost del in nalog, katere opravljajo leti v delovni organizaciji STOL Kamnik. - Ljubljana, 1979. - 53,2,4 str.; 30 cm
38. KOŠIR Frančiška. Življenjske razmere otrok razvezanih staršev na območju občine Ljubljana-Šiška v letih 1976 in 1977. - Ljubljana, 1979. - 38,5 str.; 30 cm
39. KOVAČ Valika & KOVAČ Stjepan. Pogoji za študij ob delu na VŠSD študentov vpisanih 1977/78. - Ljubljana, 1980 - 101 str.; 30 cm
40. KOVŠE Darinka. Domsko varstvo ostarelih v občini Radlje ob Dravi. - Ljubljana, 1978. - 46 str.; 30 cm
41. KRESEVIČ - VRH Miranda. Izvenzavodsko varstvo ostarelih v krajevni skupnosti Podgrad - ugotavljanje potreb. - Ljubljana, 1980. - 47, 2 str.; 30 cm
42. KRISTOVIČ Sonja. Potreba po bolj poglobljeni socialni in psihološki pomoči bolnim otrokom. - Ljubljana, 1980. - 55 str.; 30 cm

43. LEBIČ Neda. Učni uspeh učencev iz nepopolnih družin v primerjavi z učnim uspehom učencev iz popolnih družin na osnovni šoli "Anton Aškerc" v Velenju v šolskem letu 1978/1979. - Ljubljana, 1980. - 79, 7 str.; 30 cm
44. LEKO Vesela & ŠTRAVS Jolanda. Analiza potreb po pomoči starejšim občanom in nega na domu v KS Ločna - Mačkovec ter KS Mestne njive, v občini Novo mesto. - Ljubljana, 1980. - 63,8 str.; 30 cm
45. LESKOŠEK Sonja. Vključevanje mladih delavcev iz drugih republik zaposlenih v EMO Celje v novo družbeno sredino. - Ljubljana 1980. - 5, 64, 9 str.; 30 cm
46. LESNJAK Darja. Adaptacija učencev poklicne rudarske šole v občini Velenje. (Analiza procesa adaptacije učencev, s poudarkom na adaptaciji učencev, ki prihajajo iz drugih republik). - Velenje, 1980. - 91, 8, 5 str.; 30 cm
47. LIPOGLAVŠEK Marinka, Problematika obravnavanih družin v občini Trebnje. - Ljubljana, 1980. - 37 str.; 30 cm
48. MAKOTER Nada. Prikaz potrebe po skupini zdravljenih alkoholikov v občini Ljutomer. - Ljubljana, 1978. - 46, 7 str.; 30 cm
49. MARCIJAN Irena. Vplivi izobraževanja na izboljšanje kadrovske strukture zaposlenih v TOZD Proizvodnja zvarjenec in odkovkov - DO Litostroj . - Ljubljana, 1980. - 111 str.; 30 cm
50. MARTINEK Silvo. Problematika otroškega varstva v podjetju za PTT promet Ljubljana 1979. - Ljubljana, 1979. - 36, 3 str.; 30 cm
51. MATKO Ivana. Vedenjsko in osebno moteni otroci in mladostniki. Analiza življenjskih razmer in izvajanje resolucijskih ukrepov od 1.1.1977 do 31.12.1977. - Ljubljana, 1979. - 59, 11 str.; 30 cm
52. MELE Marta. Načelo solidarnosti v stanovanjskem gospodarstvu v občini Cerknica. - Ljubljana, 1980. - 64 str.; 30 cm

53. MILIČ Marija. Analiza življenjskih razmer stanovalcev v Domu upokojencev Izola.-Ljubljana, 1979. - 48, 6 str.; 30 cm
54. MILARČIČ Joža. Nesreče pri delu v delovni organizaciji "LIV" Postojna. - Postojna, 1980. - 68 str.; 30 cm
55. MILINKOVIČ Margita. Struktura obsojencev na prestajanju prostostne kazni v Ljubljani. Analiza nekaterih dejavnikov pri obsojencih, ki so storili kaznivo dejanje po členu 141., 142., 292. KZ v letih 1973, 1974, 1975. - Ljubljana, 1980. - 54. str.; 30 cm
56. MITROVIČ Aleksander. Delegatski samoupravni sistem in delegatski odnosi. - Ljubljana, 1980 - 65 str.; 30 cm
57. MUHOVEC Darinka. Zaposlovanje invalidov v DO Celje ter možnosti ustanovitve invalidske delavnice. - Ljubljana, 1979. - 5, 51, 3 str.; 30 cm
58. MUJANOVIČ Ismeta. Analiza bolezenskih izostankov v SGP "Pionir" TOZD gradbeni sektor Krško. - Ljubljana, 1979. - 51 str.; 30 cm
59. MURI - ROGELJ Marija. Življenske razmere polnoletnih oseb, ki so pod skrbništvom v občini Kranj. - Ljubljana, 1980.- 45,5,3 str.; 30 cm
60. MUZGA Vlasta & RUS Nada. Položaj zaposlenih žensk v DO "Lesna industrija Litija" in DO "Inles Ribnica". - Ljubljana, 1980. - 58 str.; 30 cm
61. NEMEC Bojan. Migracija prebivalstva - nerazvita krajevna skupnost. - Ljubljana, 1980. - 42 str.; 30 cm
62. NOVAK Cvetka. Stanovanjska problematika. Ugotavljanje stanovanjskih potreb v Titovih zavodih Litostroj v letu 1975. - Ljubljana, 1976. - 4, 52 str.; 30 cm
63. NOVAK Pavla. Problematika zaposlovanja sezonske delovne sile v kmetijstvu. Problematika zaposlovanja sezonske delovne sile v kmetijstvu SLOVIN Ljubljana, Kmetijski kombinat "Jeruzalem" Ormož, za obdobje 1976-1979. - Ormož, 1980. - 65, 7 str.; 30 cm

64. OVNIČEK Bojana. Socialna problematika ostarelih prebivalcev. Življenjske razmere ostarelih kmečkih prebivalcev v KS Loče. - Ljubljana, 1979. - 37,6 str.; 30 cm
65. OZIS Lidija. Družinske razmere lažje duševno prizadetih otrok v občini Ilirska Bistrica v letu 1974. - Ljubljana, 1977 - 44,5 str.; 30 cm
66. PACEK Sonja & KARDELJ Maja. Socialna politika s posebnim ozirom na socialno skrbstvo v obdobju od leta 1940 - 1950 v Ljubljani. Rdeča pomoč, Ljudska pomoč, Slovenska narodna pomoč na območju občin Moste, Bežigrad in Center. - Ljubljana, 1978. - 95, str.; pril.; 30 cm
67. PALČIČ Marija. Uspešnost vključevanja bivših učencev POŠ Strunjan v delo. - Ljubljana, 1976. - 57 str.; 30 cm
68. PEGAM Marija. Nekateri vidiki vraščanja delavcev iz drugih republik v novo okolje. Analiza življenjskih in delovnih razmer zaposlenih delavcev pri TOZD Emona. Poljedelstvo - Govedoreja Domžale. - Ljubljana, 1979. - 52 str.; 30 cm
69. PODLUNŠEK Alenka. Analiza nezgod pri delu v letu 1978 v DO SIP Šempeter. - Ljubljana, 1979 . - 60 str.; 30 cm
70. POGAČAR - PREŠERN Darinka. Nezgode pri delu v Železarni Jesenice v obratu martinarna v letu 1972. - Ljubljana, b.1. - 36 str.; 30 cm
71. POLUTNIK Marija & STRGAR Lidija. Letovanje s skupino duševno prizadetih otrok. - Ljubljana, 1980. - 56 str.; 30cm
72. PONIŽ Ingrid. Socialna politika v SRS, v obdobju od leta 1940 - 1950 s posebnim ozirom na socialno skrbstvo v občini Ajdovščina. - Ajdovščina, 1980. - 125 str.; ilustr.; 30 cm
73. POTOČNIK Janja. Vpliv socialnoekonomskega statusa družine na učni uspeh učencev sedmih razredov osnovne šole Slavko Šlander Prebold. - Ljubljana, 1980. - 43 str.; 30 cm
74. POVHE Mojca. Poklicno usmerjanje učencev osnovne šole Ljubo Šerce, Ig. - Ljubljana, 1980. - 30 str.; 30 cm

75. POZVEK Nani. Socialna politika s posebnim ozirom na socialnem skrbstvu v obdobju od leta 1940 - 1950 območje saleške doline. - Velenje 1980. - 86 str.; ilustr.; 30 cm
76. RADIČ Veljko. Z oblikovanjem delovnega okolja preprečujemo invalidnost. - Ljubljana, 1980. - 58 str.; 30 cm
77. RADOVANOVIĆ Bernarda. Problem otroškega varstva v KS Rakova Jelša in KS Trnovo. - Ljubljana, 1980. - 42 str. 30 cm
78. RESNIK Dunja & ČESNIK Zvone & MOČNIK Janko. Življenski pogoji in zaposlovanje paraplegikov. - Ljubljana, 1979. - 62 str.; 3 pril.; 30 cm
79. REŠEK Kristina & VADNJAL Metka. Poklicna socializacija socialnih delavcev. - Ljubljana, 1979. - 56 str.; 30 cm
80. ROTTER Ivana. Razlogi za nameščanje otrok in mladostnikov v vzgojne zavode in prevzgojne mladinske domove SRS iz področja Piran, v obdobju od 1.1.1975 do 1.1.1980. - Ljubljana, 1980. - 62 f. str.; 30 cm
81. ROŽAJ Zlata. Prestopništvo mladoletnikov na Dolenjskem v letih 1974 - 1978. - Novo mesto, 1980. - 48 str.; 30 cm
82. SMEJ Genovefa & NEMEC Majda. Sezonsko zaposlovanje prebivalcev Prekmurja. - Ljubljana, 1979. - 62 str.; 30 cm
83. STANKOVIĆ Djuro. Opštenarodna odbrana i društvena samozastita u organizacijama udruženog rada. Podruštvljavanje opštenarodne odbrane i društvene samozastite u SGP "Slovenija ceste - Tehnika" OOUR "Mehanizacija". - Ljubljana, 1980. - 80 str.; 30 cm
84. STANKOVIĆ Nevenka. Izdelava prioritete liste za reševanje stanovanjskih zadev delavcev Delovne skupnosti skupnih služb v SGP "Pionir" za leto 1979. - Ljubljana, 1980. - 48 str.; 30 cm
85. SUBOTIĆ Željka. Motivacija za rad kod radnika sa umanjenom radnom sposobnošću - OOUR - Brodogradilište "Uljanik" - Pula za 1978. godinu. - Pula, 1980. - 59, 11 str.; 30 cm

86. SVILAR Rozalija. Potrebe in organizacija pomoči na domu starih ljudi v krajevni skupnosti Grosuplje. - Grosuplje, 1979. - 55, 3 str.; 30 cm
87. ŠMIGOC Jožica. Družinske razmere in učni uspeh učencev v 3. razredu za prodajalce v Ptuju. - Ljubljana, 1979. - 43,4 str.; 30 cm
88. ŠTRAUS - CESNIK Jasna. Socialna politika v SRS v obdobju od leta 1940 do 1950. Poseben poudarek na razvoju Rdečega križa na območju mesta Maribor. - Maribor, 1980.- 44 str.; 30 cm
89. ŠTRITOF Jelka. Analiza življenjskih razmer stanovalcev v domu upokojencev na Bokalcah v letu 1979. - Ljubljana, 1980. - 63 str.; 30 cm
90. TROBEC Branka. Prosti čas učencev doma šolskih centrov v Novi Gorici. - Ljubljana, 1979. - 67,6 str.; 30 cm
91. TROHA Marija & MEDVEŠČEK Stanka. Življenjske razmere starostnikov občine Ljubljana Center in vzroki za njihovo vključitev v domsko varstvo. - Ljubljana, 1980. - 53, 5 f.str.; 30 cm
92. TRPIN - BERGANT Albina. Problematika slepih telefonistov na delovnem mestu. - Ljubljana, 1980. - 44, 2, 4 str.; 30 cm
93. URŠIČ Veronika. Problemi zaposlovanja schizofrenih bolnikov.-Ljubljana, 1979. - 44 str.; 30 cm
94. URŠIČ Zdenka. Poklicno usmerjanje na osnovni šoli - socialna struktura družin in izbira poklica učencev 8.-ih razredov osnovne šole France Prešeren v Kranju, - primerjava predhodnega vpisa z dejanskim stanjem vpisanih. - Ljubljana, 1979. - 48 str.; 30 cm
95. UŠAJ Lučila. Vključevanje mladih delavcev v delo - prva zaposlitev mladincev v DO Meblo. - Nova Gorica, 1980. - 85 str.; 30 cm
96. VIŠNER-BRAČUN Marta. Socialno medicinski problem tuberkuloznih bolnikov na področju celjskega dispanzerja.-Ljubljana, 1977. - 50, 5 str.; 30 cm

97. VOGRINEC Zdenka. Mehanizmi, ki vplivajo na vključevanje učencev v prostočasne dejavnosti v šoli in izven nje. - Ljubljana, 1980. - 46 str.; 30 cm
98. VOJNIČ Silvana & VIŽINTIN Mirjana. Resocijalizacija odgojno zapuštvenih i delinkventnih maloljetnika u općini Pula. - Ljubljana, 1980. - 65 str.; 30 cm
99. VOZIČ Dina. Kadrovska služba in njene funkcije v delovni organizaciji. - Domžale, 1980. - 107 str.; 30 cm
100. ZAJC Marlenka. Problemi zaposlenih z epilepsijo. - Ljubljana 1980. - 83 str.; 30 cm
101. ZAJC Romana. Fluktuacija delavcev v prometni sekciji Ljubljana - Moste v obdobju 1976/1978. - Ljubljana, 1980. - 73 str.; 30 cm
102. ZIDAR Ana. Življenjski pogoji starostnikov nad 60 let v krajevni skupnosti Nova vas - Bloke, občina Cerknica. - Cerknica, 1979. - 52 str.; 1 zvd.; 30 cm
103. ZUPANC Marija. Življenjske razmere v Domu dr. Janka Benedika v Radovljici. - Ljubljana, 1980. - 50, 6 str.; 30 cm
104. ŽAGAR Metka. Reševanje stanovanjskih potreb delavcev Blagovno transportni center Ljubljana. - Ljubljana, 1980. - 46 str.; 30 cm
105. ŽERDONER Hermina. Pregled problematike starejših pacientov ob odpustu iz bolnišnice. - Ljubljana, 1980. - 35 str.; 30 cm
106. ŽNIDARČIČ Tatjana. Mnenja učencev in staršev v celodnevni osnovni šoli. Analiza mnenj in stališč učencev in njihovih staršev o celodnevni šoli heroja Staneta Kosca, Šmartno pod Šmarno goro. - Ljubljana, 1977. - 40 str.; 30 cm
107. ŽUŽEK Matjaž. Izobraževanje ob delu z vidika planiranja kadrov v DO Kemofarmacija. - Ljubljana, 1979. - 53 str.; 30 cm

